

Türk Dil Kurumu Yayınları

YUNUS EMRE'NİN
VEFATININ 700. YIL DÖNÜMÜ ANISINA

ULUSLARARASI
TÜRKÇENİN ANADOLU'DA YAZI DİLİ OLUŞU
SEMPOZYUMU

12-14 Temmuz 2021

Ankara, 2021

YUNUS EMRE’NİN ESERLERİNDE¹ TASAVVUFİ UNSURLAR

(Dört Kapı Kırk Makam Anlayışının Kısa Bir Değerlendirilmesi)
(1240-1- 720/1320-21)

Abdurrahman GÜZEL*

Özet

Tasavvuf; lügat manası itibarıyla; ‘Gönlünü Allah sevgisine bağlamaktır. İstılahı manası² ise; *Zühd ve takva ile ruhu temizleyip Hakk’ın ahlakı ile ahlaklanmak*; kendi varlığını Hak sevgisinde eriterek mâsivâdan ilgiyi kesmek ve bu hâl içinde onun emir ve yasaklarına tam bir uyuşla; *insanın eğitimi-öğretimi*, insanın dünya ve ahirette sonsuz mutluluğunu, sevinç ve başarısına sahip olmasıdır. Bir başka deyişle *Tasavvufî eğitim*; bilim ve teknolojiye ilerlemek, üretmek, her yönüyle üstün insan olmak ve İslam’ın hayata uyarlanmasıdır. Tasavvuf, asla *miskinler tekkesi* değildir. O, üretme, paylaşma ve paylaşırma sistemidir. *Veren elin alan elden üstün olma* düsturudur.

İşte Tasavvuf’un maddi-manevi eğitim bütünlüğü içindeki o insan;

Allah’ın rızasını kazanır, ebedî saadete ermek için de nefsinı eğitir, ahlaki formasyonunu iyiler ve güzeller sathında düzenler, kendi iç ve dış dünyasını aydınlatır, suret ve sîretini tezkiye ederken, bu tasavvuf eğitimini yaparken de başlıca hareket noktası, İslam’ın ana kaynağı Kur’an ve sünnetin hükümleri ve gelişen global dünyanın yükselişi doğrultusunda hareket ederek, toplumda önder, örnek bir kişi olmaya çalışır. İlim öğrenmeyi, çalışmayı ve üretmeyi İslam’ın farz hükümlerinden birincisi kabul ederek çalışır ve topluma faydalı bir insan olur. İşte İslami tasavvuf bana göre budur.

Türk bilim adamları, mutasavvıflar, bu ilkeler doğrultusunda hayatını sistemleştirip eserlerini de yazmışlardır. Çünkü Türk-İslam bilim adamları **Ta-**

---

* Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, aguzel56@gmail.com

¹ Atatürk Kültür Yüksek Kurulu 12.07 2021 tarihinde Türk Dil Kurumunda okunan tebliğ

² Daha geniş bilgi için bk.: Güzel, A., *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı* El Kitabı, Ankara 2004, s. 79-111.

savvufu, insanoğlu için bir *eğitim sistemi* olarak görmekte ve bu sistem içinde, yani dünya ve ahiretin doğru ilkeleri ekseninde yetişmesini istemektedir.

Tebliğimizi 'Yunus Emre'nin Eserlerinde Tasavvufi Unsurlar' merkezinde *insan eğitimi* üzerinde uyarlamaya çalışacağız.

Giriş

Mehmed Fuad Köprülü Bey; 1919'da neşrettiği *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde Orta Asya merkezinde Ahmed Yesevi, Anadolu merkezinde Yunus Emre'yi, "Dinî-Tasavvufi Türk Edebiyatı"nın kurucuları olarak görmüştür. Ahmed Yesevi'nin *Fakr-nâme*'si ve *Divanı*'nı ile Yunus'un, *Risâletü'n-Nushiyye* ve *Divânı*'nı da bu sahanın ilk eserleri olarak göstermiştir.

Bilindiği gibi Yunus Emre'nin HAYATI; daha çok '*menâkıb-nâme, tarih kitapları, mecmualar, cönkler, kendi eserleri ve sözlü-halk rivâyetler*'i-ne dayalı olarak 1240-1'de doğar, 1320-1'de vefat ettiği şeklindedir. O, Türk edebiyatının şöhretli *Mutasavvıf Yunus*³, *Bizim Yunus*⁴ olarak bilinen, asırlar boyunca gönüllere huzur ve şifa sunmuş, ilahileriyle kendinden sonraki şairlere bir mektep olmuştur. Bu müstesna şahsiyetin şöhreti ve fikirleri pek yaygın olmakla birlikte, hayatı tarihin içinde kaybolup gitmiştir. *Doğumu, doğum yeri, eğitimi, gezdiği yerler, eserlerinin otantik* (ilk) şekli vb. gibi hususlarda, pek çok karanlık noktalar vardır.

Yunus; dünden bugüne değin hiçbir **Tekke ve Tarikata** sığmayan, bunların tamamen üstünde kalan, bir yandan İslam şeriatına bağlı mutasavvıf, bir yandan 13. yüzyıl **Anadolu Türk çevresinde yaşayan âlim, fâzıl, Türkçe sevdalısı alp-eren** bir şahsiyettir

Yunus Emre'nin TAHSİLİ; *tefsir, hadis, kelâm, tasavvuf*, gibi klasik bilgileri çok iyi bilen, **Şirâzlı Sâdi**'nin bir gazelini nazmen Türkçeye çevirecek kadar Farsçaya aşina ve hâkim bir mutasavvıf şairdir. Bu hâliyle o, pek çok hikmetlerini aruzla yazdığı hâlde halktan kopmadığı, muhitini unutmadığı, öbür şairler gibi taklit yolunu tutmadığı için *halkın şairi* olmuştur. Birçok hikmetinde tasavvufi unsurlar üstün olmakla beraber, bazı hikmetlerinde de tamamıyla reel unsur hâkimdir. Yunus'un bu üstün kudreti kendisinden sonraki şairlere de tesir etmiş ve birçok muakkipler yetiştirmiştir.⁵

³ Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Mutasavvıf Yunus Emre (Hayatı-Eserleri Şiirleri)*, Ankara 1991.

⁴ Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Bizim Yunus Emre (Hayatı-Eserleri Şiirleri, Basılmış Eser)*, Ankara 1993.

⁵ A. Gölpınarlı, *Kaygusuz Abdal, Hatayî, Kul Himmet*, İstanbul 1953, s. 3-5.

Yunus, Balasagunlu Yusuf Has Hacib, Kâşgarlı Mahmut, Edip Ahmet ve **Ahmet Yesevi** gibi Türk dilinin ve tasavvufunun İslami dönemdeki bilinen ilk ulularının o gün yaşadıkları coğrafyada başlattıkları *Türk dil, Türk edebiyatı ve Türk tasavvuf hareketinin Türkiye sahasındaki en önemli bir mutasavvıf şairi, söz ustası ve Anadolu yakasında Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı'nın kurucusu ve temsilcidir*. Zaten “Emre” terimini kullanması da bunun en belirgin kanıtıdır.

Yunus Emre'nin sanatçı kişiliğinde **Dede Korkut**'un da büyük etkisinin olduğu, Yunus'un hikmet dilini kurarken **Dede Korkut Destanı**'ndan faydalandığı;⁶ zaten âşıklık geleneğinin Türkiye sahasına taşınması ve orada şekillenmesinde **Dede Korkut**'un önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir.⁷ Araştırmacıların belirttiklerine göre, Yunus Emre'nin ilahileri günümüzde de çeşitli vesilelerle Müslüman ahali tarafından âdeta gökten inmişçesine büyük bir heyecan ve coşkuyla icra edilmektedir.⁸

Yunus Emre, manevi ustası ve hocası **Ahmet Yesevî**'nin gösterdiği yoldan giderek Türkler arasında İslamiyet'in ve İslam tasavvufunun yayılmasında ve özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşmasında önemli görevleri yerine getirmiş bir mutasavvıftır. Yeseviliğin en belirgin özelliği **Tabgaç** ve **Göktürk** kamlarından gelen Türk gelenekleriyle bağının olması ve bu geleneklerden izler taşımasıdır.⁹ Bu yönüyle bakıldığında Yunus Emre'nin hikmetlerinde benzer izler açık bir şekilde görülmektedir.¹⁰

Yunus'un FİKİR DÜNYASI ise **Kelime-i Tevhid** inancına dayanır. O, **Kur'an-ı Kerîm**'e dayanan, Allah'ın birliğine inanan, Hz. Muhammed yolunda yürüyen, **vahdet-i vücûdcu** bir **Türk-İslâm** mutasavvıfıdır. **Sevr ü sülûk**-ta '*nefsi tasfiye*' uslubunu benimseyen ve *Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî* gibi “**Dört kapı-kırk makam**” erkânıyla yetişen bir velîdir. Eserlerinde zikredilen bütün mefhumlar, bu usul ve erkâna göre şekil almaktadır.

İşte Yunus Emre'nin bu FİKRÎ dünyasının KAYNAĞINI teşkil eden **Vahdet-i Vücûd** fikrine göre âlem, tek bir hakikat ve vücuttan ibarettir. Çokluk, “**Bir**”in tecellisidir. Allah, mutlak ve tek varlıktır. O'nun varlığının bir sebebi, başlangıcı ve nihyeti olmayışıdır. Bu fikrî yapıdan kaynağını alan **Yunus Emre**'ye göre, bütün mahlukat Allah'tan zuhur etmiştir. Varlığın aslını bilen **göz**, baktığı her yerde Tanrı'nın cemalini görecektir. Yunus ve fikrî kay-

⁶ Başgöz 2012, s. 348.

⁷ Yakıcı 2007, s. 40-47.

⁸ Yakıcı 2013, s. 275.

⁹ Ecer 1995, s. 47.

¹⁰ Yakıcı 2016, s. 102.

nağı olan tasavvufa göre, **Mutlak Zat**'in nuru, âlemleri kaplamıştır. Varlığın evveli ve ahiri, önü ve sonu **Hakk**'tır. Yunus,

*Sensin bu gözümde gören, sensin dilümde söyleyen
Sensin beni var eyleyen, sensin hemin öndin sona*

beytiyle bu fikri en güzel şekilde anlatabilmektedir.

Allah'ın zatıyla beraber başka bir şey mevcut değildir. Hâlen de O'nunla beraber bir şey yoktur. “**Allah vardır, O'nunla beraber birşey yoktur**” hadisi bununla ilgilidir. Yunus, bu hadisteki fikrini;

*Yogidi bir bârigâh varıdı ol pâdişah
mısrasıyla ifade eder.*

Yunus, *Vahdet-i vücûd* nazariyesinde zikredilen “**sen-ben**” fikrinin yokluğunu

*Yunus imdi sen-ben iken âşıklara ne sen ü ben
Yoklukdurur anı sevmek koyın ayruksı bakışı*

beytiyle açıklamıştır.

Türk-İslam tasavvuf inancında “**Allah'tan başka mâbud yoktur**” düşüncesi, tevhidin esasını teşkil eder. Tasavvufi görüş ve buna bağlı olarak Yunus, *tevhid fikrini Vahdet-i vücûd*cu bir daire içinde telakki eder. Yunus, tevhid fikrinin dört merhalede yaşanılacağını bilir. Bu makamlar; **isimler tevhidi, fiiller tevhidi, sıfatlar tevhidi** ve **zat tevhididir**. Bütün bu makamlar, Yunus'un hikmetlerinde sistemli olmasa da ayrı ayrı yerlerde işlenmiştir.

Demek oluyor ki *tevhid inancı* ve *Vahdet-i vücûd* nazariyesi ile beslenen Yunus'un fikir ikliminde, Anadolu Türk insanının yaşadığı hayat tarzı, Türk destanları, İslami kıssalar ve hikâyeler ile mutasavvıf şahsiyetlerin tesirlerini görmek de mümkündür.

Yunus bir **SÖZ USTASIDIR**. O, sözüyle estetiği buluşturduğu hikmetleriyle yaşadığı dönemde öncelikli olarak yaşadığı coğrafyanın insanını uyandırmıştır. “Bu anlayışa göre Yunus, bir uyarıcı ve uyandırıcıdır. Onun bütün hikmetleri Türk'te olmayanı değil, Türk'te olanı Türk'e bildirmesidir”¹¹ çünkü Yunus'un felsefesi söze dayanır. O diyalog insanıdır. Onun insanlarla arasındaki biricik vasıtası **sözdür**:

*Keleci bilen kişinin, yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin, işini sağ ede bir söz*

*Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aş, bal ile yağ ede bir söz.*

¹¹ Baltacıoğlu 1971, s. 52.

Söz ustası Yunus, sözünün kutsallığının Yaradan'dan geldiğini şöyle dile getirmektedir ki bu yönüyle Yunus'un âşıklar katında önemli ve özel bir yerinin olduğu da aşikârdır:

*Söz var kılır gönülü şad, söz var kılır bilişi yad
Eğer horluk eğer izzet, her kişiye sözden gelir.*¹²

Söz ustası Yunus'un günümüzde konuşma eğitimindeki yeri ve önemi fark edilmiş, muhtevasında konuşma eğitimine yer veren *lise ve üniversiteler* için hazırlanan ders kitaplarında söz ustası Yunus Emre'den örnekler verilerek söylenmek istenenler daha etkili hâle getirilmiştir. Yunus'un konuşma eğitimindeki tesiri günümüzde giderek artmaktadır.¹³

Türk kültürünün yapı taşlarından olan Yunus; sosyal hayatın çeşitli safhalarında örnek kabul edilmiş, sanatın çeşitli dallarına konu olmuş, özellikle şiirin işlediği konular arasında yer almıştır. İlahileri yıllardır Türk insanının ağzından düşmeyen Yunus; birçok şaire ilham kaynağı olmuş, yolundan gidilmiş, taklit edilmiş, Türk şiirinde bir ekol hâline gelmiştir. Bu sebeptendir ki birçok şair; bu büyük mutasavvıfı şiirlerine konu yapmış, felsefesini dile getirmiş, şiirleriyle Yunus'u abideleştirmiştir.¹⁴

*Yine der ki Ulu Tapduk dervişi biz Yunus yaptık
Damlaydı okyanus yaptık ne ucu var ne bucağı.*¹⁵

Yunus'un **BÜYÜKLÜĞÜ; Kur'an-ı Kerim, İslam Tasavvufu, insanlığı-kardeşliği, barışı, sevgiyi, Hz. Muhammed ahlakını**, en güzel, en ahenkli ve en çarpıcı şekilde **Türkçeyle şiire** dönüştürmesi ve **Anadolu Türkçesinin hikmet Piri** olmasıdır. Böylece Yunus, Türk Dili'ni "edebî bir dil" hâline getirmiş, "dinî umdeleri ve Türk'ün Dili"ni, Türk'ün en kolay anlayabileceği sehl-i mümteni biçimde anlatmış, Anadolu sahasında **'Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı'nın da kurucusu** olmuştur.

Bilindiği gibi Yunus'un eserleri, meclislerde dilden dile, nesilden nesile aktararak büyük ilgi görmüştür. Bu sebeptendir ki **Yunus**, yedi yüz yıldan beri Türk toplumunun kabuller dünyasında bütün insanlık için bir "**Yunus ekolü**" meydana getirmiştir. Bu cümleden olarak Yunus, yalnız Türk toplumu tarafından değil, aynı zamanda Unesco tarafından da **'âbide şahsiyetler merkezinde'** yerini alarak 1991 yılında **'Birinci Uluslararası Yunus Emre Sevgi Yılı ve 2021 yılı da yine Unesco tarafından Bizim Yunus Sevgi Yılı** olarak kabul edilmiştir. Demek ki **Yunus Emre** uluslararası bir otoritedir. Zira o, tarihin seyri içinde ülkemizde ve günümüzde Türk toplumunu bir noktada bütünleştirmiştir.

¹² Güzel-Tatçı 1990, s. 110

¹³ Yakıcı vd. 2017, s. 74-77; Ali Yakıcı (2009), *Ozan Dili Çevik Olur / Âşık Edebiyatı Yazıları*, Gazi Kitabevi, Ankara.

¹⁴ Yakıcı 1993, s. 24.

¹⁵ Geçosmanoğlu 1989, s. 7.

Yunus, MUTASAVVIF BİR ŞAİRDİR. O'nun tasavvufta *nihâi hedefi Vahdet*'e ulaşmaktır. Canlı cansız bütün varlıklar “*Ezel'deki Vahdet hâline*” bir dönüş hâlidir. Bu özleyişle çırpınır ve insan bunun şuurundadır. *Eşref-i mahlukat* olan insan, belirli makamları geçtikten sonra **Vahdet**'e ulaşabilir. Tasavvufta Vahdet'e giden yolun **dört kapı**'sı ve bunların **da kırk makam**'ı vardır. İnsan bu makamları, belirli bir gayret / mücadele eğitim neticesinde birer birer aşarak Allah ile kul arasındaki perdeleri geçer nihayetinde Vahdet'e ulaşır. Bu son hâl **Vuslat**'tır.

Yunus, tıpkı **Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli** gibi **firkatten vuslata** seyri anlatan müstakil bir risâle ortaya koymamakla birlikte, muhtelif hikmetlerinde bu **dört kapıyı** ve onun makamlarını zikretmiştir. O, tasavvufun bu yönünü teorik olmaktan hâle, yani yaşanana çevirmiştir. Bir başka deyişle **Meratib-i Erba**'a'nın teorisiyle uğraşan bir teorisyenden ziyade bu hâlleri yaşayan bir mutasavvıf durumundadır.

Asıl konumuz itibarıyla ifade etmek isteriz ki YUNUS'un, '**DÖRT KAPI-KIRK MAKAM**' anlayışını ele alan müstakil bir eseri bugünkü bilgilerimize göre elimizde bulunmamaktadır. Bu durum, O'nun **dört kapı-kırk makam**'dan uzak olduğunu veya bu çizgiden ayrıldığını göstermez. Aksine O, söyleyişleri ve yaşayışıyla tam da bu çizginin içindedir. Şunu da çok iyi biliyoruz ki; O **Ahmed Yesevi** halkasının Anadolu'daki ilk temsilcilerinden olan **Yunus'un Divanı** karşılaştırmalı olarak incelenecek olursa o zaman bu durum açıkça görülür. Nitekim **Ahmed Yesevi**'nin sistemleştirdiği '**dört kapı-kırk makam**'ı Yunus Emre'de de aynıyla görebiliyoruz.

Yunus Emre'nin en önemli özelliği her çeşit inanca ve görüşe sahip insanları kendi “*Duygu vecd inanç Dünyası*” içinde birleştirmesidir. Özellikle Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş'ın *dört kapı-kırk makam*, tasavvufi ifadesindeki *meratib-i erba*'a müştereklerinden hareket eden **Yunus**, bu üstad mutasavvıfların *mürşit-mürid* münasebetlerine de önem vermektedir.

Yunus'un Divanı'nda¹⁶ geçen bu '**Meratib-i erba**'a (*Dört Kapı-Kırk Makam*); '**Şeriat-Tarikat-Marifet ve Hakikat**'tır. O; *Ahmed Yesevî, Süleyman Hakîm Ata, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Hacı Bektaş Velî, Kaygusuz Abdal*'ın¹⁷ da kabullendiği '**Dört kapı-Kırk makam**' müştereklerinden hareketle, onların “**mürid-mürşid**” münasebetlerinin hususiyetlerini *Divanı*'nda aşağıdaki şekilde ifadelendirmiştir.

¹⁶ M. Tatçı, *Yunus Emre Divânı II*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.

¹⁷ Bk. Abdurrahman Güzel, *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatında Dört kapı Kırk Makam*, Ankara 2021.

<p>“Evvel kapu şeriat emrî nehyi bildürür Yuya günâhlarını her bir Kur’ân hecesi</p> <p>İkincisi tarikât kulluga bil bağlaya Yolı togru varanı yargılaya hocası</p> <p>Üçüncüsü ma’rifet cân gönül gözün açar Bak ma’nî sarayına Arş’a degin yücesi</p> <p>Dördüncüsü hakikat ere eksük bakmaya Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi</p> <p>Bu şeriat güç olur tarikât yokuş olur Ma’rifet sarplık durur hakikatdür yücesi</p>	<p>Dört kapıdır kırk makam yüz altmış menzili var Ana irene açılır vilayet derecesi.</p> <p>Şeriat- tarikât yoldur varana Hakikat marifet andan içerü</p> <p>Evvel kapu şeriat geçse andan tarikât Gönül evi marifet ışk hakikat içinde</p> <p>Şerait şirin olur işidene hoş gelür Ne kim dilerse kılur ol şeriat içinde</p> <p>Tarikât can yoldaşı can ile olur işi Tarika’ta giren kişi dün-gün ibret içinde</p> <p>Marifet gönül ile dün ü gün zarıyla Söylesen gelmez dile sırr-ı sıfat içinde</p>
---	---

O’na göre **hakikat**, **marifet** denizi içinde bir incidir. Ona talip olan bahri(dalgıç), şeriat gemisine binmedikçe o inciye ulaşamaz:

İnci, derya, gemi teşbihinden başka **Şeriatı**, mumlu bala, tarikati ise tortusuz yağa benzeterek bu ikisinin karışımından hasil olan yiyeceği de hakikat olarak görmüştür:

Hakikat bir denizdir şeriat’dur gemisi
Çoklar gemiden çıkup denize talmadular

Şeriat ile hakikatin vasfını idem sana
Şeriat bir gemidir hakikat deryasıdır

Mumlu bal’dur şeri’at, tortusuz yağdur tarikât
Dost için balı yağa pes niçün katmayalar

Şimdi bu düşünceler doğrultusunda ‘**Yunus Emre’nin Eserlerinde Tasavvufi Unsurların merkezinde yer alan insan eğitimi**’ kısaca değerlendirmeye çalışalım:

A. Tasavvufta DÖRT KAPI KIRK MAKAM’IN¹⁸ Günümüz Eğitim Kurumlarına Göre EŞ DEĞERLİĞİ VE AKTİVİTESİ

Dini-tasavvufî Türk edebiyatımızda, asırlar ötesinden bu yana bir eğitim sistemi olarak yer alan *tasavvuf ekolü*, ilk önce *Ahmed Yesevî* tarafından *Dört kapı-kırk makam* sistemi olarak ele alınmıştır. Biz de onların ele aldığı bu ölçüt ve metotlar çerçevesinde bu *tasavvuf ekolünü*, *Yunus’un Eserlerinde BİR EĞİTİM KURUMU* olan Dört Kapı-Kırk Makam ekseninde tespit etmeye çalışacağız. Zira İslam’ın ilk

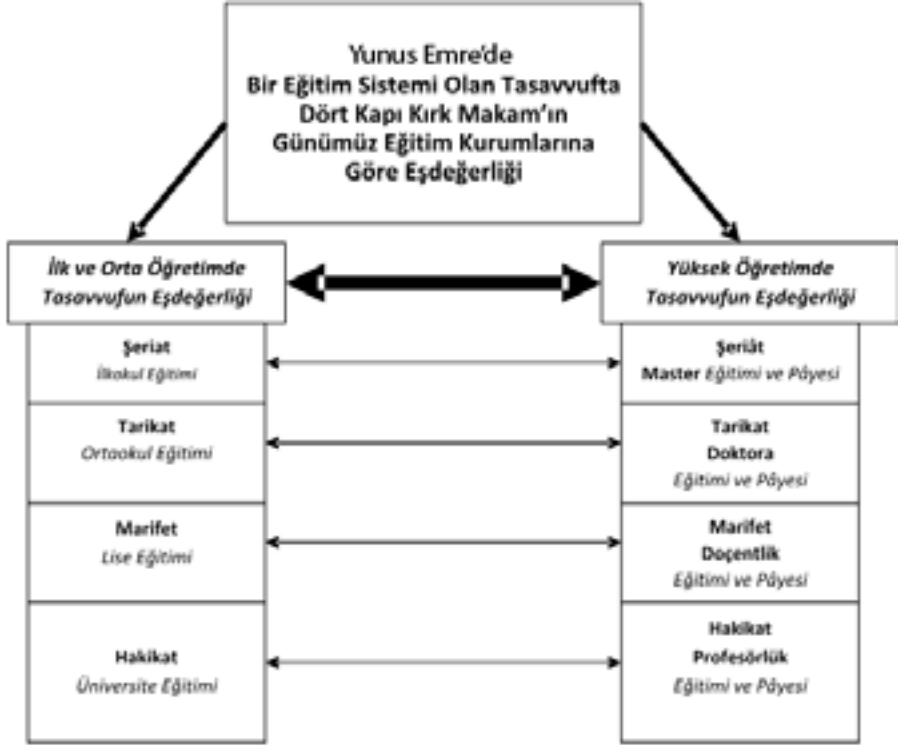
¹⁸ Daha fazla bilgi için bk. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 2004, s. 310-397; *Süleyman Hakim Ata’nın Bakırgan’da*, Ankara 2008, s. 240-329; *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, Ankara 2011, s.140-177; Yunus Emre’de Dört Kapı Makam için bk. A. Güzel, *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatında Dört kapı Kırk Makam*, Ankara 2021.

emri de ‘*Oku! Rabbi'nun adıyla Oku!..*’dur. Bu noktadan hareketle *Yunus*, topluma gereğince bir eğitim vermeye çalışmış ve bundan dolayı da o, asırlar ötesinden günümüze değin ‘*sevgi ve hoşgörü'nün âdeta temsilcisi*’ olmuştur.

Konumuzun *ana merkezini* oluşturan ‘**Dört Kapı-Kırk Makam**, Yunus düşüncesinde ‘**Uluslararası İnsan Eğitim Sistemi**’ olarak da algılanabilir. O, bu sistemle insanoğlunu en iyi bir şekilde yetiştirmek, yetişenlerin de dünyada ve ahirette mutlu olmalarını ister. Bunu **günümüz eğitim sistemimize göre** oluşumunu bir tablo hâlinde, aşağıda Yunus Emre'nin eserlerinde geçtiği şekliyle değerlendirebiliriz:

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi **Yunus'un** yaşadığı dönemde tasavvufun İslami düşünce içinde genel bir mahiyet aldığını, fikrî yönünün de bütünüyle gelişmeye açık bir *eğitim sistemi* olduğu ve bunun toplum ve devlet ile de kurumsallaştığını söyleyebiliriz.

Yunus, “*dört kapı-kırk makam*” düşüncesini temel kabul etmiş, tasavvufî düşüncesini bu sistemle hayata geçirmeye çalışmıştır. O'nun eserlerinde, ‘*vahded-i vücûd*’ fikri hâkimdir çünkü Hakk'ın varlığından ayrı olmayan insan, *ilme'l- yakın, ayne'l-yakın ve hakka'l-yakın* (bilmek, görmek, olmak, sorgulamak) mertebelerinden geçerek *Allah'ın birliğine* ulaşır çünkü *sâlik*'in

amacı sonunda Allah'a ulaşmak, onunla bir olmaktır. *Şeriat, tarikat, mârifet* makamlarını geçen kişi *Hakikat* makamında **Tanrı'nın Birliğini** idrak eder ve *vuslata erer*. Demek oluyor ki ona göre, “*dört kapı-kırk makam*” sistemi “**vahdet-i vücûd**” düşüncesi içinde geniş şekliyle yer bulmaktadır. Zira o; “*bütün varlıkların bir oluşunu, aynı oluşunu, Hakk'tan gayri bir Hakk'ın olmayışını, ezel'de, hâl'de ve ebed'de vahdet-i vücud'da bulunuşunu*” anlatmaktadır çünkü O eserlerinde, özellikle ‘**dört kapı kırk makamı, derviş olabilmenin şartları** olarak “*namaz kılmak, oruç tutmak, içki içmemek*” gibi emir ve nehiyeler eksenindeki yaşadığı devirde, hemen hemen bütün insanların uyması gerektiği hususlar olarak görmektedir fakat “**kibir, riyâ, cimrilik ve hased**” insanın her zaman yenemediği kötü huylar olarak düşünmektedir.

Binânenaleyh *namaz kılarak, içki içmeyerek “şeriat”* yoluna girmek kolaydı; ama *kibir'den, riyâ'dan kurtulmak, mütevâzi ve saf (riyâsız) olmak zordu ve şeriatın ötesindeki “tarikat”* yoluna girebilmek için bunlar lâzımdı. Ayrıca *edeb ve hayâ* olmadan, *Tanrı'nın bir* liğini kabullenmeden, *ene'l-Hakk* sahibi olmadan, daha doğrusu *kişinin kendisini bilmeden “marifet sahibi”* olması da mümkün değildir.

Yine deriz ki “*kişinin tevâzu sahibi olmadan, hased ve kin'den arınmadan, kimseyi incitmeden merâtib-i erba'a ile amel etmeden Hakk'a vuslatı, yani Hakikat Makamı'na ulaşması*” mümkün görülmemektedir. İşte bütün bunların tamamının yapılması eğitimidir. O, bu ‘**Eğitim Sistemi**’ misyonu yani ‘**irşad kervanı**’ vasıtasıyla *tasavvufun* Türkler arasında genel bir mahiyet aldığı, fikri yönünün tekâmüle erdiğini ve artık cemiyetle kurumsallaştığını göstermeye çalışmaktadır.

Şimdi de ana merkez olarak gördüğümüz **Yunus Emre'ye Göre Dört Kapı Kırk Makam'ı** O'nun eserlerine göre kısaca belirlemeye çalışalım:

A. YUNUS EMRE'NİN ESERLERİNE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM

YUNUS EMRE'YE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM

a. ŞERİATTA BULUNAN ON MAKAM:

1. Amentü'ye İman
2. İlim Sahibi olmak
3. Namaz kılmak
4. Oruç tutmak
5. Zekât vermek
6. Hacc'a gitmek
7. Ehl-i Sünnet ve'l-cemeât sahibi olmak
8. Helal kazanmak, Helal yemek,
9. Şefkat ve merhamet sahibi olmak
10. Emr-i bi'l-ma'ruf, Nehy-i ani'l-münker,

B. TARİKAT'TE BULUNAN ON MAKAM:

1. Tevbe etmek
2. Pir'den El almak
3. Nasihat dinlemek
4. Havf u Reca sahibi olmak
5. Mürid Olmak
6. Nefis Terbiyesine sahib olmak
7. Pir'in hizmetinde olmak
8. Kanaâtkar olmak
9. Tecrîd ve Tefrîd sahibi olmak
10. Kendini bilmek

YUNUS EMRE'YE GÖRE DÖRT KAPI KIRK MAKAM

c. MARİFETTE BULUNAN ON MA- KAM:

1. Fena olmak
2. Sabır sahibi olmak
3. Marifet sahibi olmak
4. Vücut Makamını bilmek
5. Cömert olmak
6. Kibir ve Riya'dan uzak kalmak
7. Edep sahibi olmak
8. Dervişliği kabul etmek
9. Hased ve Kinden arınmak
10. Dünyayı terk

d. HAKİKAT'TE BULUNAN ON MA- KAM:

- 1 Alçak gönüllü Olmak
2. Hoşgörü Sahibi Olmak (*Kimseyi İncitmemek*)
3. Sır sahibi olmak
4. Seyr-i sülûk sahibi olmak
5. Dört Kapı- Kırk Makam'ı bilmek ve amel etmek
6. Hayır sahibi olmak
7. Zühd sahibi olmak
8. Zikir sahibi olmak
9. İlm-i ledünni bilmek
10. Vuslat (Tanrı'ya Kavuşmak)

Şimdi sırası ile Yunus'taki bu “DÖRT KAPI-KIRK MAKAM”ı kısa örnekler ve değerlendirmelerle vermeye çalışalım.

a. ŞERİAT'TA BULUNAN ON MAKAM

Yunus Emre'de Şeriat Kapısı:

Şeriat, “Allah tarafından peygamberleri vasıtasıyla insanlara teblig edilen dinî hükümler”, “mükellefin, dünya ve âhiret hayatını düzene koyması için konulan cüz’î hükümler¹⁹ ve devlet nizamı” olarak ifadeledirilmektedir.

Şeriate ait daha pek çok tarifler getirebilmek mümkündür. Türk toplumunda “**şeriatın kestiği parmak acımaz**” derken burada “**devletin, adaletin verdiği karar**” olarak nitelendiriliyor. Günümüzde şeriat, dinî muhteva olarak ele alınırken şeriatla, **İslam dininin** temel unsurları olan “**itikad, ibâdet ve ahlâk**” umdeleri tamamıyla ve Allah’ın emrettiği şekilde ifadesini bulmaktadır.

Yunus Emre’ye göre “**şeriat kapısı**”nı geçebilmek için hangi makamları geçeceğiz? Şimdi bunları sırası ile ele alalım.

I. Âmentü’ye İman:

İmanın (Âmentü’de olduğu gibi) esaslarından olan “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah’tan geldiğine inanmak” şeriatın esaslarındandır.²⁰ Yunus, bu esaslara tam bir iman getirmişti.

Ezeliden dilimde uş Tanru bir’dür Hak’dur
Resul
Buni böyle bilmez iken bir aceb mekandaydum
Yoğıdı bu barigah varıdı ol padişah
Ah bu ışk elinden ah derd oldu derman bana
Dimesün kim müslümanam Çalap emrine
fermanam
Dutmaz ise Hak sözünü fa’ide yok dünden ana
Tevrat’ı İncil’i Zebur’ıla Furkan’ı
Bunlardağı beyanı cümle vücudda bulduk

Yüz yigirmi dörtbin hası dörtyüz kırkdört
tabakası
Devlet makamında ol gün ulu hanedan-
dayıdum
İsrafil sur’ı ura yir yüzi divşürile
Harab ola berr ü bahr çarh-ı felek yoyıla
Kimse varmaya bunda cümlesi vara anda
Ol padişah önünde Hak terazü kurıla
İyan ola cümle iş kurtılmaya yad- biliş
Gel fülân ibn-i fülân her bir kula kırgıla

¹⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991, s. 451-453.

²⁰ S. Uludağ, *age.*, s. 451-453.

ALLAH'IN BİRLİĞİNİ kabul etmek ve O'nun emirlerini tutmak, yasaklarından kaçmak hususunda Yunus, şöyle der:

'Allah'ın "ezelî ve ebedî, küfven âhad oluşunu, sevgisini, matlûb, maksud olan Allah'ın varlığına ve birliğine imanı"nımız tamdır.

Yunus'un gönlünde "Allah'ın birliği" şüphesiz tamdır. O'nda "Allah kavramı", aşk mefhumu çerçevesinde yer alır.

"**Hangi pencereden bakarsanız orada Allah'ı göreceksiniz**".

Allah, ilâhî bir nûrdur. Mekânsızlık âleminde sınık gönüllere taht kurmuştur. Vücut şehrindeki tahtın sahibi O'dur.²¹

MELEKLERE İMAN'da ise Yunus;

Allah'ın her bir âdemoğlu üzerine 390 melek gönderdiğini tasdik etmek de imandandır. Yunus Emre'nin şiirlerinde²² dört büyük melekden sık sık söz edilir. Bunlar da; "**Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil**"dir.

Ayrıca **Münker, Nekir** ve **Kerâmen Kâtibin** ve **Rıdvân** gibi melekleri de zikretmektedir. Bunlar belirli güçlere haiz olup her an Allah'ı zikrederler.²³

DÖRT BÜYÜK MELEKTEN

Cebrâil vâhiy meleği olarak bilinir. Allahu-teala bir ayet-i kerimde, "**Kim Allah'a, meleklerine, Cebrâil'e, Mikâil'e düşman olursa bilsin ki Allah kâfirlerin düşmanıdır**"²⁴

buyurmaktadır. Beyitlerde **Cibrîl, Cebrâil-i Mürsel, Elçi** ismiyle geçen **Cebrâil**, çoğunlukla Mirac hadisesinde zikredilir. Allah Taalâ, Hz. Peygamber'i Mirac'a davet etmiştir ve **Cebrâil**'i Burak'la birlikte göndermiştir.

Cebrail Hz. Peygamberin tercümanıdır:

Melekû'l- Mevt (ölüm meleği) olarak da bilinen **Azrâil**, dört büyük melekten birisidir. Allah, O'nu ruhları almak için göndermiştir

*Evvel dahî ol varıdı âhir dahî var olırsar
Oldur âhir oldur ebed hem dillerde **Küfven âhad**"*

*Ezelîden dilümde uş **Tanrı birdür Hak'dur Resûl***

Bunu böyle bilmeziken bir aceb makamda-yıdum

*Yoğıdı bu bârigâh varıdı ol pâdişâh
Ah bu ışk elinden âh derd oldı dermân bana*

Dimesün kim müselmanam Çalap emrine fermanâm

Dutmazise Hak sözini faide yok dinden ana

Bakan benem gören benem alan benem viren benem

*Ne **Cebrâil** ne **Mikâil İsrâfil**'i kılan benem*

*Dünyâda Peygamber'ün başına geldi bu 'ışk
Tercemânı Cebrâil ma'şûkası Hâlik'dur
Ölüm hakdur bilirsün niçün gafil olursun
Azrâil kaseder günahlı canımıza O*

*Çün Azrâil ine tuta assı kalmaz ona ata
Kimse doymaz o heybete halktan meded ermez ola*

²¹ Abdurrahman Güzel, "Yunus Emre'nin Eserlerinde Din", s. 53.

²² a.g.m., s. 53.

²³ a.g.m., s. 53.

²⁴ **Kur'an, II, a.98**

KITAPLARA İMAN etmenin, emir ve yasaklara uymanın ‘Allah’a İman’ ile eşdeğer olduğunu **Yunus şöyle** ifade etmektedir.

Allah’u Taalâ, insanlara çeşitli dönemlerde **dört büyük kitap** göndermiştir. Hepsisi de haktır. En son gelen kitap **Kur’an-ı Kerim**’dir.

Yunus, bu dört kitabı şöyle dile getirir:

Ayrıca Yunus dört büyük kitabın manasını bir “**elif**” harfinde toplar. Bu elife de “**ulu hece**” demektedir. Öte yandan “**elif**” harfi, tasavvufta **vahdet**’e tekabül etmektedir.

Yüce Allah’ın kelâmı olan Kur’an-ı Kerim, Yunus’un gönlünü mukaddes emirleriyle nakış nakış işlemiştir.

PEYGAMBERLERE İMAN için de

Yunus, Kur’an-ı Kerim’de 27 peygamber isminin zikredildiğini ifade eder. Bir rivayete göre 124000 peygamber gönderildiği söz konusudur. “**Her ümmetin bir peygamberi vardır**”²⁵ “**Andolsun ki bizler her ümmete: Allah’a ibadet edin, Tagut’a kulluk etmekten kaçınmın diye** (tebligat yapması için) **bir peygamber göndermişizdir**.”²⁶ “**Her kavim için doğru yolu gösterecek bir peygamber vardır**.”²⁷ gibi ayetler ile insanları irşada, hak yolunun yolcusu yapmak için peygamberler gönderildiği anlaşılmaktadır.

Yunus’un *Divan*’ında da *Kur’an*’da ismi geçen peygamberlere sık sık rastlamaktayız. Onlara karşı muhabbet edip şiirlerine gönül vermemek mümkün mü?

Yunus Emre’de Peygamber: “**Nebî, Resûl, Enbiyâ, Cânlar, Hâslar, Elçî**” kelimeleri ile ifade edilmektedir. Gerek kavram olarak gerekse, Hâs isimleri itibarıyla Yunus Emre’nin eserlerinde peygamberlerin sayısı yüzyirmidört bin olarak ifade edilmektedir.²⁸

Peygamber efendimiz, iki cihan serveri olan bu zât, cahiliye bataklığına saplanmış olan bu insanları iman suyu ile yıkamak için sabrı kendisine arkadaş seçmiştir

*Tevrat’ıla İncil’i Zebûr’ıla Furkân’ı
Bunlardagi beyânı cümle vücûdda bulduk*

*“Dört kitâbun mâ’nisin okudum tahsîl kaldum
İşkî gelicek gördüm bir ulu heceyimiş”*

*“İşka gelicek gördüm ma’nisi bellüdür bir elifde
Sen elif dersün hoca mâni’si ne dimekdür”*

*Evvel Adem yaratdı sonra peygamberleri
Ahir Muhammed hûrı balkıldı içümiüzden*

*Yüz yigirmi dört bin hâsı dört yüz kırk
dört tabakası*

*Devlet makâmında ol gün ulu
hânedândayıdum*

*Görmez misin Mustafa’yı nice bekledi vefâyı
Ümmet için, ol safâyı ümmet ona erse gerek*

²⁵ *Kur’an*, X, a. 47.

²⁶ *Kur’an*, XVI, a. 36.

²⁷ *Kur’an*, XIII, a. 7.

²⁸ Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Yûnus Emre’nin Eserlerinde Din*, s. 56.

<p>Yunus'un peygamberlere olan imân dünyasında, Hz. Muhammed'i "canımıza nazar", din ve imânımıza temel ve "din gereği" olarak telakki eder:</p>	<p><i>Uş gine nazar oldı bu bizüm canımıza Muhammed büyad urdu dîn û imânımıza</i></p> <p><i>Peygamberler serveri din direği Muhammed Gör ne cevherler komuş bu bizüm insan kanımıza</i></p> <p><i>Yaratıldı Mustafa yüzi gönlü safâ Ol kıldı vefâ ondandur ihsan bana</i></p>
<p>Başta Peygamber efendimiz olmak üzere bütün peygamberlerin tebliğatından feyz alarak, devrinin insanlarını ve devrimizin insanlarını münevver kılan Yunus, <i>ayrıca değil birleştirici</i>, tutucu değil, gayet geniş ve açık bir imân ile manevî fakirlik çeken insanların gönüllerine âb-ı nûr serpiştirmiştir.</p>	<p><i>"Muhammed'ün medhini idelüm baş üstine Zirâ ki ol Muhammed yürüdi 'Arş üstine 'Arş'ına bastı kadem ol Resûlu'llâh benem Düşdi bu cümle sanem ser-nigûn Ferş üstine</i></p> <p><i>Yunus Emre'm sen yine Mustafa'ya kal selâm Ol dahi kıla edâ yüz ile baş üstine"</i></p>

2. İlim Sahibi olmak

Şeriat'ın ikinci makamı ilim, yani bilmektir. Çünkü bilmeden yapılan dinî işlemler sapıklık olur; buna karşılık fiilen tatbik edilmeyen kuru bilgi de vebal ve mes'uliyetden ibarettir. İslâm Dini'nin ilk tebliği, Hz. Muhammed'e

"Oku! Rabbinin adı ile Oku!" olmuştur.

Hiç bilenlere bilmeyenler bir olur mu?

Ayrıca Hz. Muhammed'in; *"İlim tahsili her müslüman kadın ve erkeğe farzdır. İlimi, en uzak diyar olan Çin'de dahi olsa arayınız, bulunuz. İlim mü'minin yitiğidir, onu nerede bulursa alır. Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz..."* hadisleri, İslam dininin ilme verdiği önemi vurgulamaktadır.

Tasavvufta da bilmeden, ilim sahibi olmadan kuru kuruya ibadet edilmiyeceği ifade edilir. Bilgili olmak güzel bir yaşayıştır. Allah ancak *vehbî ilimlerle bilinebilir*. Bu da **"Men arafe nefsehu fekad arefe rabbehu"** hadisinin işaret ettiği kendini bilmek'le mümkündür:

***"İlim ilim bilmekdür ilim kendün bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur***

*Okumakdan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdür"*

Bu sebeple Yunus'un şiirlerinde "bir uzun hece" sözü geçer. Bu söz "elif" harfine tekabül eder. "Elif" de vahdetin sembolüdür.

Dört kitabın ma'nisi tamamdır bir elifde

Sen elif dersin hoca ma'nisi ne dimekdür

Yunus'a göre okumaktan maksat; âlemlerin yaratıcısı Allah'ı bilmek ve varlığına-birliğine iman etmektir.

Okumakdan ma'nâ ne kişi hakkı bilmektir

Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdür

Okudum bilmedim deme çok taât kıldım deme

Eri Hâk bilmez isen abes yere yemektir

İlim her şey değıldir. İlimin açamadığı kapılardan biri de aşk kapısıdır.

*İlim ile hikmet ile kimse ermez bu sırra
Bu bir acayıp sırdur ilme kitaba sığmaz*

*Hırka ile taç yol vermez fereciyle âlim olmaz
Din diyânet olmayınca okusan kamu varaki*

*Âlem ilmin doyan dört mezhep sırrın duyan
Aciz kaldı bu yolda bu aşk el uramaz kalıp*

*Okudun yedi mushafı ha taât gösteri safi
Çün amel eylemedin gerekse var yüzyıl oku"*

gibi şiirler Yunus'un ilim anlayışını bize tasvir ederler.

3. Namaz Kılmak

Yunus Emre'ye göre namaz bütün sanatlardan üstün bir sanattır. İnsan namazını kılmadan işine gitmemelidir.

Sanatun yigreği çün namaz ımış hoş pîşe

Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe

Allah buyruğun dutgıl namazun kılup gitgil

Namaz kılmayunca zinhar varmagıl işe

Evinde helalin beş vakit namaz öğretgil

Öğüdüin dutmazısa yazuğı yokdur boşa

diyen Yunus'un, Kur'an emrini söylemekten korkan, O'nun bu yönünü anlamayan, anlatamayan insanlara seslendiğini görebiliriz yani O'ndaki sevginin yalnız insana değil, bütün yaratıklar için aynı olduğunu, "Bir karıncaya bile ulu nazarla baktığını" görürüz. O'ndaki bu sevginin ilahi bir aşk olduğunu, milli ve dini hasleti icabı kabileci olmayıp, cihanşumul mefküreci bir inanca sahip olduğu da muhakkaktır.

"**Namazı ikame ediniz, yani dosdoğru kılınız.**" "**Namaz en büyük zikir.**" buyurulmaktadır. Peygamber Efendimiz ise, "**Namaz dinin direğidir.**" ve "**Kulun Rabbine -yani rahmetine- en yakın olduğu hâldir. Artık secde de duayı çokça yapınız.**" buyurmaktadır.

Yunus da bu dinin direği olan namazı kılan kişiye Allah'ın vereceği ihsanı şöyle anlatır:

<i>Müsülmanam diyen kişi şartı nedür bilse gerek</i>	<i>Sana derüm ey veli dur erte namazına</i>
<i>Tanrı'nun buyruğun tutup biş vakt namâz kılsa gerek</i>	<i>Eğer değılsen ölü dur erte namazına</i>
<i>Tanla turup başun kaldur ellerüni suya daldur</i>	<i>Ezan okunur müezzin çağırur Allah adın</i>
<i>Hem şeytanun boynını ur hem nefis dahi ölse gerek</i>	<i>Yıkma dinün bünyadın dur erte namazına</i>
<i>Ögle namâzın kılсын her ne dilersen bulasın</i>	<i>Ağar pervaza kuşlar tesbih olur ağaçlar</i>
<i>Tamu'dan azadı olasın kullar âzâd olsa gerek</i>	<i>Himmat alın kardaşlar dur erte namazına</i>
<i>Ol ikindiye kılanlar arı dirlik dirilenler</i>	<i>Namaz kıl zikreyle elin götür şükreyle</i>
<i>Olardur Hakk'a irenler her-dem Hakanlar irse gerek</i>	<i>Öleceğün fikreyle dur erte namazına</i>
<i>Ahşam durur üç farîza tagca günâhun arıda</i>	<i>Namaz kıl ahrette gerek olsun</i>
<i>Eyi amellerün sana şem ü çerâğ olsa gerek</i>	<i>Sinlekte çerağ olsun dur erte namazına</i>
<i>Yatsu namâzına ol hâzır hazırları sever Kâdir</i>	<i>Namaz kıl imanla yatragıl gümanla</i>
<i>Îmânun eksigün bitür îmân piş-rev olsa gerek</i>	<i>Gidesin iman ile dur erte namazına</i>
<i>Her kim bu sözden almadı biş vakt namâzı kılmadı</i>	<i>Çıka gide can dahi şöyle kaba ten dahi</i>
<i>Bilün Müsülman almadı ol Tamu'ya girse gerek</i>	<i>Derviş Yunus sen dahi dur erte namazına</i>

Yunus Emre'ye göre namaz bütün sanatlardan üstün bir sanattır. İnsan namazını kılmadan işine gitmemelidir.

Sanatun yigreği çün namaz ımış hoş pîşe
Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe

Allah buyruğun dutgul namazun kılup gitgil
Namaz kılmayunca zinhar varmagıl işe

Evinde helalin beş vakit namaz öğretgil
Öğüdün dutmazısa yazuğı yokdur boşa

diyen Yunus'un, Kur'an emrini söylemekden korkan, O'nun bu yönünü anlamayan, anlatamayan insanlara seslendiğini görebiliriz. Yani O'ndaki sevginin yalnız insana değil, bütün yaratıklar için aynı olduğunu, "Bir karıncaya bile ulu nazarla baktığını" görürüz. O'ndaki bu sevginin ilahi bir aşk olduğunu, millî ve dinî hasleti icabı kabileci olmayıp cihanşumuş mefkûreci bir inanca sahip olduğu da muhakkaktır.

4. Oruç Tutmak:

Oruç, İslam dininin temel öğesidir. Yunus bunu şöyle ifadelendirmektedir.

Benden öğüt iseterisen eydirivirem bildüğümnden
Budur Çalab'un buyruğu tutun Oruç kılun Namaz

5. Zekât Vermek

Zekât da İslam dininin farzlarından. Bunun için Yunus;beş parmağın beşini de ağzına götürme, birini kes, miskinlere ver, diyor:

*Nefse uyup biş barmagun bir kezden iletme ağzuna
Kes birisin vir miskine gerek ola unutmagıl*

*Ele getürdiğini miskinlere harceyle
Nice çok yaşarısan sonucu ölüm vardur.*

Ayrıca Yunus:

*“Oruç-namaz-zekât-hac cürm ü cinayet durur
Fakir bundan âzâddur hass-ı havas içinde”*

derken, zekat’ın fakirlerin hakkı olduğunu da bildiriyor. Bu farziyet yerine getirilmek suretiyle hem hâk ödenir, hem malın üremesi temin edilir, hem de mal sahibi farziyetini yerine getirmiş olur.

6. Hacc’a Gitmek

İslam dininin temel inancıdır. Bu farziyet, hâli vakti yerinde olanlar içindir. Nitekim Yunus, Kâbe ile gönül’ü de karşılaştırır. Zira tasavvufta gönül, “Kâbe ve tecelligâh Allah’ın evi” olarak telakki edilir. Ayrıca Yunus, şiirlerinde hacc’ın şekli tarafıyla ilgili bir bahiste bulunmamakla birlikte hakikat makamında söylediği bazı şiirlerinde insan gönlünü kazanmayı Hicaz’a gitmekle eş tutar:

*İlm ü ‘amel ne assı bir gönül yıkdunısa
‘Arif gönül yapduğı berâber Hicâz ile*

*Gönül mi yig Ka’be mi yig eyit bana ‘aklı iren
Gönül yigdür zira ki Hak gönülde tutar turagı*

Bir gönül ziyaretini Kâbe’ye gitmekten üstün tutan Yunus tefekkürü:

*Düriş kazan yi-yigdür bir gönül ele getür
Yüz Ka’beden yigrekdür bir gönül ziyâreti*

Gönlü, Kâbe’den üstün gören Yunus, kalp kıran kişilerin Ka’beye gitmelerini anlamsız karşılar;

*Aksakallı pîr koca bilmez ki hâli niçe
Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa*

*İlm ü camel ne assı bin gönül yıkdunısa
Arif gönül yapduğı beraber hicaz ile*

Yunus, çlişirlerinde hacc’ın şekli tarafıyla ilgili bir bahiste bulunmamakla birlikte hakikat makamında söylediği bazı şiirlerinden insan gönlünü kazanmayı Hicaz’a gitmekle eş tutar:

*İlm ü amel ne assı bir gönül yıkdınısa
Arif gönül yapduğı beraber Hicaz ile*

7. Ehl-i Sünnet ve'l- Cemeat sahibi olmak

Şeriatın yedinci makamı “Ehl-i sünnet ve'l Cemaat”dan olmaktır. Ehl-i sünnet ve'l cemaat; “Hz. Muhammed’in sünnetine tam uyan, onları aynen icra eden, bidatulardan olmayandır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu konu için, “Allah’ın, ötedenberi süregelen kanunu budur. Allah’ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın”²⁹ buyrulur.

Yunus’da millet, daha çok “ehl-i millet” diye geçer.

*Gerekse ehl-i millet farızasın bekleyem
Gerekse şöhrət kovam şöhrət ü dinden fârig
ve bu milleti şöyle anlatır:*

*Gayrıdır bu milletden bu bizim milletimiz
Hiç dinde bulunmadı dîn ü diyanetümüz*

*Bu dîn ü diyanette dünyâ vü âhiretde
Yitmiş iki millette ayırır âyâtımız*

*Zâhir suya banmadın el ayak deprenmedin
Baş sücûda inmedin kılınur tâ’atümüz*

*Ne Ka’be vü ne mescid ne rüku u ne sücud
Hakk’ıla dâim becîd olur münâcâtımız*

*Ger Kâbe’ye varalum ger mescide girelüm
Gerek suya yunalum beledir illetümüz*

*Su ne kadar arıda çün yavuz huyun bile
Meger bizi pâk ide Hak’dan ‘inâyetümüz*

*Kimün sırrın kim bile çün irilmez bu hâle
Yarın anda bellhola müslümin mürtedümüz*

*Yunus cânun yinile ki dostlugun anıla
cîşk ile dinlerisen bilesin kudretümüz”*

İnsan, kıyamet gününde “nefsî, nefsi” derken “ümmeî, ümmetî” diyen Hazret-i Muhammed’den utanmalı, onun sünnetine uymalı ve O’nun ahlâkıyla ahlâklanmalıdır:

*Niçün sen nefs-i emmârı bu gafletden uyarmazsın
Muhammed şer’i gülünü senün yüzüne urmazsın”*

*Utanmazsın Habib’ünden o derdüne tâbibünden
Ne kim dilersen işlersin meger Hak’dan utanmazsın”*

*Varlığın yağmaya virdi irdi ma’na-yı Resûl
Ol kapudan gir içerü yüri var kıl a hâzır”*

Yunus, ayrıca ehl-i sünnet ve'l cemaat’den olduğunu da ifadelendirmiştir.

8. Helâl Kazanmak (Helâl Yemek-Temiz giyinmek)

Şeriatın sekizinci makamı “helâl kazanmak- helâl yemektir” Nitekim Kur’an-ı Kerim’de, “size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yeyiniz, bu hususta taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz... ve elbiseni tertemiz tut...”³⁰

²⁹ Fetih suresi, a. 23.

³⁰ Bakara suresi, a. 168 ve VII, a. 1; LXXIV, a. 4.

Günümüzde her insan helâl kazanır, temiz giyinirse cemiyet de, millet de, nesil de istikrarlı ve güçlü olur. Haram'ın ve pislüğün olduğu yerde her türlü kötülükler vardır. İşte mutasavvıflarının üzerinde hassasiyetle durdukları özel durum, kişiyi ilk önce temize -doğruya götürmektir.

Yunus, XIV. yüzyıldan XX. yüzyıl insanına “haram” hakkında seslenirken, kişinin “haram”dan elini çekmesini “helâl”a yönelmesini istemiştir.

*Müslümânlar zamâne yatlu oldu
Helâl yinmez harâm kıymetlü oldu*

*Harâm ile hâmir tutdı cihânı
Fesâd işler iden hürmetlü oldu”*

Yunus’a göre, haramdan elini çekmeyen, nefisini haramla toylayan kıyâmette yüzü kara olacaktır.

*Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün
Azrail el irmedin bu dükkânı dir gider*

*Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün   Helâline ola hisâb harâmuna ola ‘azâb
Azrail el irmedin bu dükkânı dir gider   İsyânla yüzüm kara ben nideyüm neyleyeyin*

*Aceb mahlûk irişdi göz yumuban dürişdi   Evünde helâlüne biş vakt namaz öğretgil
Helâl harâm karışdı assı-ziyân olısar   Öğüdün dutmazısa yazuğı yokdur boşâ*

*Helâl ola sana Uçmak Uçmak’da Hüriler kuçmak   Namaz kulmaz kişünün kazandığı hep harâm
Kevser şarabını içmek tanla seher vaktinde tur   Bin kızılı varısa birisi gelmez işe*

*Bunda zâlimlik eyleyen nefsi harâmla toylayan   Helâl kıldı mâşûka âşık kendü kanını
Yüzleri kara kopısar öz canları rahat degül   Mâşuk nakşından okur her âşık Kur’an’ını*

9. Şefkât ve Merhamet sahibi olmak

Şefkat ve merhamet, şeriatın dokuzuncu makamıdır ve “acımak, duymak, ve merhamet etmek”tir. “Halka ihtiyaç duydukları şeyi vermek, güçleri yetmiyecek şeyi onlara teklif etmemek, anlamayacakları dil’le onlara hitabetmemek vb.”leridir.

İnsanoğlunda şefkât, kalbin duygu ile refiki sonucu doğar. Şefkât, işlenmiş ruhun hüneridir. Hz. Muhammed, “şefkât imandandır ve yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, gökdekiler de size merhamet eylesin” buyurmuştur.

*Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi*

Yiğidi yani genci yeşil ekine benzeten Yunus, burada dünyada tek bir yiğidin ölüşüne acıdığını söylemektedir.

*Âşıklara göynür özüm anın çün faş olur nâzım
Görüceğiz âşıkları kaynak içüm dışım benim*

Merhamet edebilmek ruhun erimesidir; merhamet, haddeden geçmiş ruhun sızlanmasıdır ve merhamet, acıdır.

10. Emr-i bi'l-ma'ruf Nehy-i ani'l-Münker

“İyi emir, kötüyü yasak bilmek” anlamına gelen “emr-i mâruf-neh-y-i münker”, şeriatın onuncu makamıdır ve “iyiyi emir, kötüyü yasak etmektir. “çünkü Kur'an-ı Kerim'de”...Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret, doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir.” buyrulur. Bilindiği gibi şeriatın asıl hedefi “iyiyi emir, kötüyü nehyetmek”dir.

Şeriat'ın bu makamını kısaca özetlemek gerekirse, Allah'ın emrettiklerini yapma, yasaklarından kaçma olarak ifade edilebilir. Bu ise emr-i ma'ruf-neh-y-i münker'dir:

Evvel kapu şeriat emr-i nehy-i bildürür

Yüya günahlarını her bir Kur'an hecesi

Yunus Emre, dönemin insanını ve bugünkü insanlığa öğüt tarzında düsturlar verir. Tarikat ince bir yoldur. Yüreği dayananlar girebilir bu yola. Bunlar da, “gözüyle gördüğünü orte eteği ile” vasfına haiz kişilerdir. Bir müslümanın yapacağı ilk iş:

Evvel bize vacip budur hoş hulkıla amel gerek

İslâm adı okınacak yoldaşımız iman gerek”

Kararı yerde alâsın amelin ile kalâsın

Çok âh edip söyleyesin pişmanlığın rengini

Yunus Müslümanların elini haramdan çekmesini istiyor:

Geçgil haramdan elün kesgil gıybetten dilün

Azrâil el irmedin bu dükkânı dir gider

Allah, haram yemeyi, harama bakmayı ve gıybeti haram kılmıştır. Bunları yapanların azaba uğrayacaklarını buyurmuştur. Yunus, harama iltifat etmediği gibi insanların da etmemesini ve gıybetin de caiz olmadığını insan gönlüne nazım ile anlatıyor.

Bu dünya fanidir dünü bugünden hatırlamak gerekir. Bir sonraki saniye bir öncekinden kârlı olmalıdır. Bu zaman zarfında Yunus'un dediği gibi:

Bakgil kendi dirliğine kimse ayıbın gözetmegil.

*Diler isen bu dünyayı âhirete değişmesin
Dünü gün kılğıl tâat ayak uzatıp yatmagıl*

*Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
Kibr ü kîni çıkargıl nasîb alasın*

*Ne verür isen elün ile şol varur senün ile
Ben desem inanmazsın varıcağız göresin”*

*İkilik eylemeye hiç yalan söylemeye
Âlem bulanır ise bulanmadan durula”*

*Dünyaya gelen kişiler yola bile gelmek gerek
Ölümünü anıban dün ü gün ağlamak gerek*

*Bu dünya kahr evidir hem bâkıy değil fanidir
Aldanuban kalma buna tez tövbeye gelmek gerek*

*Eya gönül açğıl gözün fikrin yavlak uzatamagıl
Bakğıl dirliğine kimse ayıbın gözetmegil*

*Şöyle dirilgil hak ile öleceđiz söylesele
Bâki dirlik budur canım yavuzad ile gütmeđil*

*Diler isen bu dünyayı âhirete değişmesin
Dün ü gün tâatı ayak uzatıp yatmagıl” (208/*

B. TARİKAT'TA BULUNAN ON MAKAM:

Tarikat, yol'dur. Hakk'a ulaşmak için tutulan, birtakım kuralları ve ayinleri bulunan yol'dur. Mutasavvıflara göre, bütün insanlar, hatta bütün yaratıklar Allah'a ulaşmak için yol ararlar. Bu arayışta belli riyazet sahibi ve tecrübeli makbul irşad sahibi kişilere bağlanılabilir, onlardan faydalanabilirler.

Bu arayış, tamamıyla insanın dünya ve ahiret mutluluğunu temin içindir. Bu arayışta Kur'an ve hadislerden ayrılmazlar. Doğruyu, iyiyi, güzeli bulmaya çalışırlar. Bunun içinde belli ve güvenilir kişiler tarafından “**irşad ocakları**” kurulmuştur. Bunun durumuna göre taraftarlar oluşmuştur. Eskiden beri, Türk toplumu “**sözlü irşad**”a alışkındır. Bu sebeple, büyük zatlar tarafından veya onların vefatlarından sonra O'nun adı ve fikirleri etrafında otoriter kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar zamanla müesseseleşmişlerdir. “Kadirîye, Yesevîye, Nakşibendîye, Mevlevîye, Halvetîye, Şazelye...vb.” gibi kurumlar oluşmuştur. Bunlar “**Tarikat**” olarak da isimlendirilmişlerdir.

Bu tarikatlar, ayrı ayrı isimlerde olmalarına rağmen, genelde inaç ve icratlarını Kur'an ve hadislere dayandırır. Ancak, bilgi, görgü vb. hususlarda ki bazı farklılıklar bunları daha sonra şube ve kollara ayırmışlardır. Yani tarikatlar arasında ortak esaslar olduğu gibi, birçok farklı yönler de bulunabilir. Herkes kendi meşrebine, ruh yapısına, dünya görüşüne ve manevî zevkine göre bir yol tutar veya bir şeyhe bağlanır veya tamamen bunların dışında kalır.

Tarikat ehli, genel olarak gayet hür ve çok serbest olarak hareket eder, fikir ve kanaatlarını ortaya koyar. Özellikle, **edebiyat, şiir, musiki, ahlâk** ve **âdâb** bunlar arasında çok gelişmiş, aralarında büyük düşünürler, âlimler ve devlet adamları yetişmiştir.

Türk tarihinde bunun örneklerini **Ahmed Yesevî, Bahauddin Nakşibendî, Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Yûnus Emre** vb.'de görmemiz mümkündür.

Bunların hepsi; güzeli doğruyu, iyiyi ve ahlâkı tavsiye etmiştir. İki dünya için güzel olan “**barışık olmaktır**” hükmünü koymuştur.

Tarikat ehli olabilmek pek de kolay değildir. Onun da meşakkatleri vardır. Gerçek anlamda tarikat ehli olabilmek için aşağıda kısaca ele alacağımız on makamdan geçmekle mümkündür. Bunlar yapılmadan “**Tarikat ehli**” olunamaz. Tabii ki bu, şeriat makamlarını yaptıktan, kabullendikten sonra yapılacak işlerdir.

Şimdi kısaca tarikat’da bulunan on makam üzerinde duralım.

1. **Tevbe Kılmak** (*Allah’ın İpine Sarılmak*)

Tarikatte ilk makam bütün günahlardan halisane tevbe’dir. Bu samimi isrişfar ile nefis kal’ası yıkılır:

Bu makam, Kur’an-ı Kerim’in “**Cümleniz Allah’ın ipine** (Kur’an-ı Kerim’e, İslâm’a) **sımsıkı yapışın; sakın parça parça olmayın**³¹”; “**Allah’a samimî bir dönüş ile tevbe kılınız**³²” emirlerindeki; Kur’an’a bağlanma, Allah’a dönme, günahlarından ve işlediği isyankarlığa karşı pişmanlık duyma, bir daha hiç günah yapmamak kaydıyla tevbe etmektir. Bu tevbe neticesinde, Allah’da ona yönelir, çünkü O tevbeleri kabul kılıcı ve çok yargılayıcıdır.

Hz. Muhammed: “**Günahlarından tevbe edip dönen kişi, hiç günah işlememiş gibidir.**” buyuyor. Tevbe deyince kastedilen, günahına içten pişmanlık duymak ve Allah’dan af dilemektir. Eğer kul, isyanına pişman olur candan bir samimiyetle Allah’dan özür dilerse, Allah da onun özür dilemesi ve pişmanlığı sebebiyle, bir kerede yetmiş yıllık günahını affeder. Çünkü içten özür dilemek ve gerçekten Allah’a dayanmak, kıyamet gününde yüzleri ağartır. Çünkü Allah u Taala Kur’an-ı Kerim’de bu husus için,

“**Ey kullarım’ özür dilemek ve samimiyetle tevekkül etmek sizden, kabul etmek benden ...**”, “**Allah’a tevekkül edip dayanana o yeter**³³” buyurulmuştur.

Şükür etmek sizden, nimetleri artırmak benden: Nitekim Allah’u Taala: “**Eğer şükür ederseniz, ben de mutlaka sizin nimetlerinizi çoğaltırım. Ve eğer küfran-ı minnette bulunursanız gerçekten çok şiddetli olur**³⁴” buyurmuştur.

Gayret etmek sizden, hesapsız sevap vermek benden: “**Sabredenlere ücret ve karşılıkları hesapsız olarak verilecektir**³⁵” ayeti mucibince. **Taat ve ibadet etmek sizden, Cennet’de nimetler, köşkler, huriler vermek benden:**

³¹ Âl-i İmran, a. 103

³² Vakı’a , a. 8.

³³ Rahman Suresi, a. 3

³⁴ İbrahi Suresi, a. 7

³⁵ Zümer Suresi, a. 10

“İyiliğin karşılığı, iyilikten başka bir şey midir? ³⁶” ayeti gereğidir.

Yetmiş yılda yaptığımız isyanlara bir kere tevbe etmek sizden, tevbe-yi kabul etmek benden: “Kullarımdan, tevbe-yi kabul buyuran O’dur”³⁷ ayeti mucibince. Çünkü Allah’u Taala buyuruyor ki,

“Babanız Adem, buyruğuma bir defa karşı geldi, bana asi oldu, tevbesini yüz sene sağlamadan kabul etmedim. Sizin yetmiş yıllık isyanınıza bir özür dilemenizle, tevbenizi kabul kılayım ve kötülüklerinizi affedeyim.”

“Eğer isyânkârların günahlarını affetmeseydim rahmetim ve acıمام muttal kalmış olurdu; yarattığım şeyle de bir eksiklik bulunsaydı kudretim tamam olmamış olurdu; bana dua edene icâbet etmeseydim saltanatım tamam olmamış olurdu.”³⁸

Yûnus Emre’ye göre; “Allah’ın ipine sarılmak” hükmü, Kur’an-ı Kerim’e sarılmaktır. Allah’ın, Kur’an vasıtasıyla bütün insanlara sunduğu emir ve yasaklara uymak, bunlara karşı sonsuz bir sevgi ve iman sahibi olmak ve bütün kâinata bu pencereden bakmak.

*“Kaf tagı zerrem degül ay ü güneş bana kul
Aslum Hak’dur şek degül mürşiddür Kur’an bana”*

*“Âlimler kitâb düzer karayı aka yazar
Gönüllerde yazılır bu kitâbun sûresi”*

Yûnus, o yüceler yücesi tek ma’bud ve tek mak’sûd olan Allah’ın ipine öyle bir bağlanmıştı ki, dünya düşman olsa bile yüce Allah’ın aşkında devam edeceğini dostluğa çevrileceğini söylüyor:

*“Alem düşman olurısa beni dostdan ırımaya
Dost kandayısa ben anda düşmanlık ayırımaya”*

Ayrıca Yûnus, tarikatın makamlarından olan tevbenin, günahlarından halisâne bir şekilde sıyrılmamasıdır. Bu samimî istiğfar ile nefis kalesi yıkılır.

*“Yûnus gel âşıkısan tevbe eyle
Nasûha tevbe ucu kutlu oldu”*

*“Togruluk mancınığı istiğfar taşıyla
Togruluk vardı atıldı yıkınıdı nefis kal’ası*

2. Pir’den El Almak

Bu makam, Kur’an-ı Kerim’in “Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına (bilenlere) sorunuz”³⁹ ayetine dayanmaktadır.

³⁶ Rahman Suresi, a. 60.

³⁷ Mümtehine Suresi, a. 104.

³⁸ E. Coşan, Makalat, s. 116-117.

³⁹ İsra Suresi, a. 43.

Mürid üç türdür.

a. **Gerçek ve mutlak mürid** ki, bu şeyhine “**niçin?**” diye sormayan; ona karşı delil getirmeyen kişidir.

b. **Mecazî mürid** ki, bu dışta şeyhinin buyruğunda, içte kendi nefsinin hükmünde olan kişidir.

c. **Dönek (mürted) mürid** ki, bu şeyhinden değişik bir hal gördüğü zaman onu, ilmi az olduğundan, nefsinin arzusuna uyup terk ediveren kişidir.⁴⁰

Bir şeyhe bağlanan Yûnus, gittiği yolun hak olduğuna cânî gönülden itikat etmektedir. Daha sonra da kendine seslenen Yûnus, bu erkânın, aşıkların erkânı olduğunu söyler:

*“Şeyh-i kâmil hizmetinden fârig olma iy Yûnus
Kulluk itmek pîrine erkânıdır âşukların”*

İçi kaygu ile pür olan Yûnus, Allah yolundan kendine el veren pîri gönlünde kaygı ve acıları kar gibi eriyip yok olur:

*“Kaygu beni almıştı cânım zebûn almıştı
Gördüm pîrümün yüzini ol kayguyu sürdürüm bugün”*

Manevî ilham ile insanı pür-nûr eden Şeyhe Yûnus:

*“Varam kul olam şeyh işigine
cAba dikinem yüzbin pâreden”*

diyor. Mürid ne kadar güçlü olursa olsun pirin himmeti olmadan Hakkat'e ulaşamaz. Bunun için mürşidden **el almalıdır**:

*“Hak ere benüm didi varlıgın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür”*

Yûnus bu himmeti erler eteğini tutmakta bulmuştur:

*“İy yaranlar iy kardaşlar görün beni n'itdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er etegin dutdum ahî”*

*“Anladum kendü halumu gözledüm togrı yolumu
tutdum ulular etegin Hazret'e ben yitdüm ahî”*

*“Nitdi bu Yûnus n'itdi bir togrı yola gitdi
Pirler etegin tutdı Allah görelüm neyler”*

3. **Nasihât Dinlemek (Cemaat-Nasihât-Sevgi Sahibi Olmak):**

Nasihât; ıstılah olarak bir mürşidin müritlerine yaptığı konuşmadır ki, Hz.

Peygamber'in sahabe ile yaptığı sohbetten gelir. **Mürşit**, o peygamber sohbetini vakayet nuruyla cezbedip velayet kemali ile nakleden kimsedir. Bu sebeble erenlerin sohbeti(nasihâtı) **marifeti** artırır:

Erenlerün sohbeti arturur marifeti

⁴⁰ E. Coşan, a.g.e., s. 117.

Bi-derdleri sohbetden herdem süresüm gelür

Bu cümleden olarak mutasavvıfların ulaştığı bu makam için, Kur'an-ı Kerim'de ⁴¹

“İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a (hâşâ) eşler ve benzerler edinir de onları, Allah'ı sever gibi severler. İman edenler ise, daha çok Allah'ı severler” âyetine dayanarak kabullenirler.

Yani burada asıl hedef, *cemaat sahibi, nasihat sahibi, Allah'ın kullarına karşı sevgi sahibi* olmaktır.

Yûnus'un şiirlerinde bugünkü anlamda bir cemaat fikri yoktur. Dönemin ve geleceğin insanları arasındaki tefrikayı kaldırmak istemiştir. O'na göre **gönül**, bazan mücerret kavramları kendinde toplayan bir merkez olduğu için “**cemaat**” mukabili de kullanılır. Tasavvufî manada “**cemaat**” ilahî sıfatlardandır.

*“Işk îmâmdur bize gönül cemâat
Kiblemiz dost yüzi dâimdür salât”*

4. **Havf u Reca** [*Korku ve Umut Arasında Olmak*] **Sahibi Olmak**

Mümin, havf ile reca arasında olmalıdır. Yani korku ile ümit arasında olmalıdır. Ancak fena makamında bu halin önemi kalmaz.

Havf: Korku, **reca:** Umut'dur. Tasavvufî anlamda ise; kulun, korku ile umut arasında olmasıdır. Bunu da Kur'an-ı Kerim'in⁴²:

“O kullar, verdikleri sözü yerine getirirler; fenâlığı oldukça yaygın olan bir günden korkarlar”

“Allah'ın rahmetinden umut kesmeyiniz” hükümlerine bağlandıklarını ifâde etmektedirler.

Mümin havf ile recâ arasında olmalıdır. Yani korku ile ümit arasında olmalıdır. ancak fenâ makamında bu halin önemi kalmaz:

*“Dünyaya gelen kişiler yola bile gelmek gerek
Ölümünü anubanı dün ü gün ağlamak gerek”*

*“Havf u recâ niçe gelür varlık yokluk bıragana
İlm ü amel sımaz anda ne terazü ne hod sırat”*

Yüce Allah biz insanlara karamsarlığı haram kılmıştır. Allah'a karşı duyulan **aşk=sevgi+saygı+korku** formülünü kapsar.

Yûnus'a göre hayır ve şerri elden koyan havf ve recâyâ aşına olamaz:

*“Beni benlikden kodı varlık defterin yudı
Havf u recâ göstermez hayr u şer elden koyan”*

⁴¹ Bakara Suresi, a.165.

⁴² İnsan Suresi, a.7.

Havf u recâ göstermeyen Yûnus'un gözünde Tatar gibidir:

*“Okursun tasnif kitâb niçe binâ vü i'râb
Havf u recâ sende yok eyle ki Tatar'sın”*

Varlık-yokluk meselesine yabancı olan gönüller, korku ve umut onlara kaval sesi gibi gelir. Yüce Allah'ın aşkına mazhar olan Yûnus, buna erişmekle içinde birikmiş korkuları atacak bütün endişe ve tereddütlerinden kurtulmuş olacaktır:

*“Kaçan kim ben beni bildüm yakîn bil kim Hakk'ı buldum
Korkum anı buluncaydı şimdi korkudan kurtuldum”*

Tek gaye o muhteşem aşka intisap etmek ve tek menzil tecelligahı ederek sevdâda fanî olmaktır.

5. Mürid Olmak

Bu makam, Kur'an-ı Kerim'in

*“Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına (bilenlere) sorunuz”*⁴³ ayetine dayanmaktadır.

Mürid üç türdür.

a. Gerçek ve mutlak mürid ki, bu şeyhine “niçin?” diye sormayan, ona karşı delil getirmeyen kişidir.

b. Mecazî mürid ki, bu dışta şeyhinin buyruğunda, içte kendi nefsinin hükmünde olan kişidir.

c. Dönek (mürted) mürid ki, bu şeyhinden değişik bir hal gördüğü zaman onu, ilmi az olduğundan, nefsinin arzusuna uyup terk ediveren kişidir.⁴⁴

Bir şeyhe bağlanan Yûnus, gittiği yolun hak olduğuna cânî gönülden itikat etmektedir. Daha sonra da kendine seslenen Yûnus, bu erkânın, âşıkların erkânı olduğunu söyler:

*“Şeyh-i kâmil hizmetinden fâriğ olma iy Yûnus
Kulluk itmek pîrine erkânıdır âşukların”*

İçî kaygu ile pür olan Yûnus, Allah yolundan kendine el veren pîri gönünde kaygı ve acıları kar gibi eriyip yok olur:

*“Kaygu beni almıştı cânım zebûn almıştı
Gördüm pîrümün yüzini ol kayguyu sürdürüm bugün”*

Manevî ilham ile insanı pür-nûr eden Şeyhe Yûnus:

*“Varam kul olam şeyh işigine
‘Aba dkinem yüzbin pâreden”*

diyor.

⁴³ İsrâ Suresi, a. 43.

⁴⁴ E. Coşan, a.g.e., s. 117.

Mürid ne kadar güçlü olursa olsun pirin himmeti olmadan Hakikat'e ulaşamaz. Bunun için mürşidden el almalıdır:

*“Hak ere benüm didi varlığın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür”*

Yûnus bu himmeti erler eteğini tutmakta bulmuştur:

*“İy yaranlar iy kardaşlar görün beni n'itdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er etegin dutdum ahî”
“Anladum kendü halumu gözledüm togrı yolumu
tutdum ulular etegin Hazret'e ben yitdüm ahî”*

*“Nitdi bu Yûnus n'itdi bir togrı yola gitdi
Pirler etegin tutdı Allah görelüm neyler”*

6. Nefis Terbiyesi ⁴⁵

Nefis terbiyesi, açlık ve kanaatkârlıktır. Bu makam Hz. Muhammed'in;

“açlık, gök gürültüsüne, kanaatkârlıkta buluta benzer; nasıl gök gürültüsü ve bulut yağmura sebep teşkil ederse, kanaatkârlık ve açlık da derin ve ince düşünme (hikmet) ile sezgi (marifet)ye sebep olur” hadisine dayanmaktadır.

Hakikate bakarısın nefsün sana düşman yiter
Vâr imdü ol nefsünile vuruş, tokuş savaşı yüri

Kimse bağına girmegil kimse güline dirmegil
Var kendi ma'sûkun ıla bağçede al-alış yüri

Nefsüdür eri yolda koyan yolda **kalur nefse uyan**
Ne işün var kimse ile nefsüne kakı buş yüri

Gönüllerde ig olmagıl mahfillerde çiğ olmagıl
Çiğ nesnenün ne dadı var gel çışk odına biş yüri

Diler isen bu dünya şerrinden olasın emîn
Terk eyle bu kibr ü kîni hurkaya gir dervîş yüri

Yûnus imdi hoş söylersin dilünile şerh eylersin
Halka nasihat satınca er ol yolunca hōş yüri”

İster isen bu dünyede ebedî serhoş olasın
‘İşk kadehin tolu götür yıl on'ki ay serhoş yüri

Yunus'a göre kulun, *ölmeden önce kendi nefsinin yok etmesi hususu* yine Kur'an-ı Kerim'in⁴⁶:

“Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındaki (rahmet) ise bâkidir (tükenmez). Elbette sabırlı davrananlara, yapmakta oldukları en güzelikle mükafatlarını vereceğiz” ayetine dayanmaktadır.

Tasavvufta *fenâ makamı* vardır. *Nefsin terbiye* edilerek öldürülmesidir ve bütün maddî ve dünyevî isteklerden kurtulup Allah'ta yok olmaktır. Yani **Yûnus** gibi olmaktır.

*“Yûnus Emre yok oldı küllî varı yok oldı
Andan artuk nesne yok kalman gümân içinde”*

⁴⁵ Ayrıca bk.: Tarikat'ın altıncı makamı.

⁴⁶ Nahl Suresi, a. 96.

Kişinin kendinden geçmesi ve kendi bedenini terk ederek Allah'ta yok olmasıdır.

*“Beni sorman bana bende degülem
Sûretim boş gezer tondan içerü” (290/3)*

İnsan nefsanî taleplerinden kurtulmadıktan, ölmeden önce kainâtın yaratıcısına ve âşık destanına ulaşamaz:

*“Yûnus canını berkit bildüklerini terk it
Fenâ olmayan sûret şahına vâsıl olamaz”*

Tasavvufta “erenler” sözü tarikata girmiş ve Allah aşkını içlerine çekmiş olan kişilerdir. Yûnus'a göre kim ki, erenleri örnek aldı, onlar fenâ olanlar:

Fenâ bir zevk-i vuslat yemektir:

*“Fenâ ol kim bulasın zevk-i vuslat
Bu sözüm düş midür sana yor indi”*

Ve bu makama ulaşanlar Allah'ta yok olarak fenâ olurlar.

*“Yûnus eydür hiç şek degül ol benven ü ben olvanın
Ben ne dirsem dost tutar dost didigin ben tutaram”*

Mevlanâ Hazretleri, “Nefis, nefis sen öyle bir mel'unsun ki, bazen olur köpeği bile Hz. Yûsuf vafında görürsün.”

İşte bu kadar bayağılaşan bir nesneyi haddelerden geçirerek safî ve ulvî yapmak zor ve meşakkatlidir.

*“Ma'suka halvetinün yidi kapusu vardır
Ol kapudan içerü seyrân kılasum gelür”*

*“Tevekkül işi ola kanaat aşî ola
İnâyet başî ola nur-ı rahmet içinde”*

Allah'a giden tariklerde sayısı meçhul çok ve büyük engeller vardır. Bu engelleri ehliyete dönüştürmek her kişinin haddi değildir:

*“Yitmiş bin riyâ çeri vardır bu yolda bilin
Nefs öldürmüş er gerek ol çeriye kırası”*

*“Yidi deniz gördüm anda birisi oddandı
Bu harâbât ehlinün dirler yolu andan geçer”*

*“Onikidür hücreyi yidi dervâzisi vardır
Anda iki dilber var bilmezsin ki sorasın”*

Nefsini mürşid sayanlar hakikate ağyar kalıp terakkilerinde hakkı bulamazlar:

*“Nefsdür eri yolda koyan yolda kalır nefse uyan
Ne işün var kimseyile nefsüne kakı buş yüri”*

“Miskîn Adem oğlanı nefse zebûn olmuşdur

Hayvân cânâvâr gibi otlamaga kalmışdur”

*“İmân aldaguçları bilün çokdur bu yolda
Nefsine uyanların gitmez yüzi karası”*

Ama insan nefsinin, ilmi ilmi imân ile dokur ve taleplerini hakka dayandırırsa yüce Allah’ın iltifatına mazhar olur.

*“Nefs yolundan geçemezsin ışk şarâbın içemezsin
Gönlüm kara açamazın dervîş olbilsem dervîş”*

*“Nefsini müslüman eden kişi Hakk’a doğru yol alır
Nefsini bilen erler, gözlerinden hicabı silmişler”*

Nefsini terbiye etmeye çalışan insan, nefsiyle âdetâ savaşı eder.

*“Kudret kılıcın almış nefsin boynunu çalmış
Nefsini depelemiş elleri kan içinde”*

*“Hakikate bakarısın nefsin sana düşman yiter
Var imdi ol nefsin ile vuruş-tokuş savaşı yüri”*

*“Işk nefsin iline akdı ne bulduyusa yakdı
Kibir kal’asını yıkdı anda çok savaşı oldu”*

*Her bir kişi bir iş dutar ol dosta yakın olmaga
Gice gündüz nefsiyle herdem savaşıdur câşkun”*

*Nefs ili oldu harâb kibr ayaklarda türâb
Güdi perde vü hicâb dost gözümde düş oldu”*

*“Kırdım bu nefsin çerisin bir itdüm burc u bârusun
Pâk eyledüm içerüsin mülketini yuyan benem”*

Feragat menziline ulaşabilmek için kana’at dârmda nefsinin îdam sehvasına çeken Yûnus,

*“Bu miskin Yûnus’ı, gör dervîşlik ide geldi
Nefsindendir şikâyet nefsin öldüren gelsin”*

mâhiyetindeki dervîşlik davetiyesini çıkarır.

7. Pire Hizmet Etmek

Burada kişinin teslimiyeti, itâti ve sabrı söz konusudur. Zira Hz. Muhammed:

“Hizmet edene hizmet olunur” buyuruyor.

Evet Yûnus, Pir’i Tabduk Emre’ye 40 yıl hizmet ettikten sonra **“kâmil insan”** olabilmıştır. Bu sebeple Hak âşıklarının erkanı, pire hizmettir: Hak âşıklarının erkanı pire hizmettir:

*“Şeyh-i kâmil hizmetinde(n) fâriğ olma iy Yûnus
Kulluk itmek pîrine erkânıdır âşıkların”*

8. Kanaatkâr Olmak

Kanâat’ın lügat manası, *“mevcut olanla yetinmedir”*. Tasavvufî bir istilâh olarak kanâat, kayıp olan şeye duyulan isteği terk etme ve mevcut olan şeye de istiğnâdır. Rızanın başlangıcıdır.

Yûnus Emre’ye göre nefsin bitmez tükenmez arzuları, ancak kanaatla dizginlenir. Kanâat, insanın yârı olmalıdır. Nefs ejderhasına kanâat silahıyla karşı konulabilir:

*“Nefsümün ejderhası döndi bana haml citdi
Kanâat hay dimezse hakîkatedür yir inde”*

Kanaati yâr idin uyma nefis dileğine

İresin Hakikate yirün buldun tur indi”

Kanâ’at, nefis atının gemidir. Bitmez tükenmez arzular, onunla dizginlenir.

*“Sabrıla kanâ’atı viribidüm bunlara
Kurkını bir gönlege kanâ’at kılan benem”*

Dervîş, Tevekkülü iş, Kanâ’ati de aş bilmiştir.

“Tevekkül işi ola, Kanâ’at aşı ola”

Kanâ’at, nefsin bütün arzularına “nefis düşmanlığına” karşı koruyan bir makamdır. Kanaat hırkasına bürünen kişi, daima kurtuluştta, selâmetdedir.

*“Kanâ’at hırkası içre selâmet başını çekdüm
Melâmet gönlegin biçdüm cârif olup geyen gelsün”*

Biz, kanâati,

1. Maneviyatta kanâatkâr olmak,

2. Maddiyatta kanâatkâr olmak diye ikiye ayırıyoruz.

Dualarımız maddiyatta kanâatkâr olmak ve maneviyatta doyumsuzluğu yakalamak konusunda müşterek olsun diyelim ve sözü Yunus’a bırakalım.

İnsan nefsinin mahkûmu olursa yılan dolu gayyalarda salâhı arar ama bulamaz:

*“Kanâat didiğini eğer sen tutamazısan
Nefsine uyarısan sor gönder ol var indi*

*Kanâat yar idün uyma nefis dileğine
İnesin hakikate yüzün buldun tar indi”*

9. Tecrid ve Tefrid sahibi olmak (Allah’a Dönmek ve O’ndan Gayrileri Bırakmaktır):

Bu makam da, Allah’a dönmek ve ondan gayrileri bırakmaktır. Bu makam Kur’an-ı Kerim’in “**O halde Allah’a koşun ve O’na iltica edin** (K.,-LI,a.50)” âyetini temel almaktadırlar.

Bilindiği gibi tecrid: “**Sâlikin zahirini mal ve mülkten, batınını karşılıklı bekleme anlayışından arındırması, yaptığı her şeyi sırf Hak rızası için yapması, makam ve hâl sahibi olma düşüncesini hatır ve hayalinden dahi geçirmemesidir. Kalbi mâsivâdan arındırmaktır**”. Tefrid ise: “**Emsal ve akrandan ayrılıp yalnız ve tek kalmak**, kimsenin sahip olmak, hâlini görme halinden de uzaklaşmak, her şeyi Hak rızası için yapmak, Hakk’ı şanına yakışmayan vasıflardan tenzih etmek ve onu ferd (tek ve eşsiz) olarak görmektir”⁴⁷

⁴⁷ S. Uludağ, a.g.e., s. 474.

Demek ki tecrid, kalbi mâsivâdan arındırma, tefrid ise Allah'la birlik olma hâlidir:

*“Aşıklarun ne kim varı tecrid gerekdür arada
Her nesneye ol hükm ider her yol içinde yolu var”*

*“Niçe bir tecrîd ü tefrîd ü mücerred-münferid
Niçe bir cinni vü insi ya niçe şeytân olam”*

Ayrıca Yûnus, bütün varlığını dost eline bırakır, bu dünyada kendisini garip bulur.

*“Ne var söylenen dilde varlık Hakk’undur kulda
Varlığum hep ol ilde ben bunda garîb geldüm”*

Hemen arkasından da Allah’a tam bir teslimiyetle bağlanır:

*‘Alem düşmân olurısa beni dosttan ırmaya
Dost kandayısa ben anda düşmanlık ayırmaya*
diyebilen bir gönül taşıyor.

*“Ne var söylenen dilde varlık Hakk’undur kulda
Varlığum hep ol ilde ben bunda garîb geldüm”*

Artık Yûnus, Yûnus değildir,

***“Beni bende demeyin
Bir ben vardır benden içerü”***

Kendini her şeyden tecrid ederek, bütün varlığını Allah’a (c.c.) adayan Yûnus,

*“Benliğüm benden koyayın senün kohunı duyayın
Bunca zaman ben kul iken sultân olayın bir zamân”*

noktasına erişebilen şairimiz, Hakk’tan başka bir şey tanımaz.

*“Aşık Yûnus sen canını Hak yoluna eyle fidâ
Bu şeyhula buldum Hak’kı ben gayri nesne bilmezem”* der.

10. Kendini Bilip Tanması:

Hz. Muhammed: **“Kendisini tanıyan Rabbını tanır”** buyurmuştur. Yûnus da bu konuya nasıl bakıyor:

*“Men ‘arefe nefsenü dîrsin illâ degülsin
Melâik’den yukarı seyrân arzu kılursın”*

*‘İlim ‘ilim bilmekdür cîlim kendün bilmekdür
Sen kendüni bilmezsin yâ niçe okumakdur”*

*‘İlmi okumak bilmeklik kendözünü bilmekdür
Pes kendözün bilmezsen bir hayvândan betersin*

*‘İlim okumak ma’nisi ibret anlamagiçün
Çün Cibretten degülsin görmedin taş atarsın”*

beyitlerindeki ifadeleriyle bakmaktadır.

C. MARİFET'TE BULUNAN ON MAKAM:

Marifet: bilgi, tecrübe ve ameli bilgi, tanımak, aşinalıktır.

Tasavvufî olarak marifet: Sufilerin ruhanî hâllerini yaşayarak, manevî ve ilahî hakikatleri tadarak (iç tecrübe ile vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfandır. Bu yoldan Hakk'a dair elde edilen bilgiye Marifetullah, buna sahip olan kişiye ârif-i billah denir. Sûfîler, marifetin kendisinden çok bunun sebep-sonuç ve belirtileri hakkında açıklamalar yapmışlardır. Kuşeyrî'ye göre marifet; sâlik önce Hakk'ı, O'nun sıfat isim ve fiillerini tanır, sonra ibadet ederek ve çile çekerek nefsini arındırır. O'na yaklaşır. O zaman Hakk, kendini ona tarif eder. İşte marifet budur. Hakk'ın kendisi hakkında Sâlik'e verdiği bilgidir. Bu bilgiyi alan salık, ârif veya ârif-i billah olmuştur.⁴⁸

Marifet, tasavvufda, “meratib-i erbaa”nın üçüncü kapısıdır. Allah'ı tanımaktır. Kalbin Hakk ile hayat bulması ve diri olmasıdır. Bu da ilimle ve nefis terbiyesiyle olur.

Yûnus, marifet makamını “cevher”e benzetir. Bu cevher elde edilirken mutlaka çeşitli meşagatleri vardır. Marifet, “**gönül şehridir**”.

*“Marifet gönül şehri makamun bulur Fakrı
Bahri gerekdür bahrî bu ma'rifet içinde”*

Marifet, “**Erenler sofrası**”nda elde edilir:

*“Erenlerün sohbeti arturur ma'rifeti
Bi-derdleri sohbetden her-dem süresüm gelür”*

Hakk'ı tanıyan yalan söylemez:

*“Sofiyam halk içinde tesbih elümden gitmez
Dilüm ma'rifet söyler gönlüm hiç kabul itmez”*

Marifet, gönül hazinesidir:

*“Şahum senün ışkun od'ı, düşdi gönül deryâsına
Aceblemen kaynayuban ma'rifetler bitdügini”*

Gerçek ârif Hakk'ı bilen Hak'tan haber alan kişidir. Marifet gönül hazinesidir. Bu hazine aşk ile ele geçer. Marifeti söz ile dile getirmek bir kibir alâmetidir. Bunlar marifet yoksuludur:

*“Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar
Bak ma'nî sarâyına Arş'a degin yücesi”*

*“Kişi Hakk'ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek
Zinde iken ölmek gerek varrup anda ölmez ola”*

*“Olmaz sözi dimezem ben marifet ehline
Zira disem inanmaz agacda bitdi karpuz”*

⁴⁸ S. Uludağ, a.g.e., s. 316-317.

“Söylerem **ma’rifeti** sâlûslanuram katı
Miskinlige dönmege gönlümden kibir gitmez”

Yûnus’un sözleri, “**marifet makamı**”nda söylenmiş sözlerdir:

“Turmuş ma’rifet söyler erene Yûnus Emre’m
Yol eriyle yoldadır yolsuza yoldaş degül”

Şimdi de Yûnus Emre’nin marifet kapısındaki on makamı hakkında söylediklerine bakalım:

1. Fenâ-Bekâ:

Fenâ: “Kulun, varlığını Allah için ve Allah ile beraber görmesidir.”

Bekâ: “Allah’ın varlığını kullukla ilgili hükümlerde görmek ve müşahâde etmek”tir. Kul, bu makamda, kendinden ve sıfatlarından “**fâni**” olarak Hakk’ın sıfatları ile beraber “**bekâ**” olur.

Fenâ mertebeleri: “**Zikr, tefekkür ve riyâzât**”dır.

Fenâ, yerilen sıfatların düşmesi; bekâ övülen sıfatların kalmasıdır. İyi sıfat veya kötü sıfat’tan birisi mutlaka kulda bulunur. Biri giderse mutlaka diğeri gelir.

Fenanın üç derecesi vardır: İlki, **kulun kendi nefis ve sıfatlarından fenasıyla**, Hakk’ın **sıfatları ile kalması**; ikincisi, **kul’un Hakk’ı görmesiyle**, **Hakk’ın sıfatlarından da fenâ bulması**; üçüncüsü, **Hakk’ı görmekten de fenâ bulup Hakk’ın varlığı içinde yok olmasıdır**. Yûnus şu ifadelerinde bu makama işaret etmektedir:

“Yûnus cânunu berk it bildüklerini terk it
Fenâ olmayan sûret Şâh’ına vâsıl olmaz”

“Yûnus Emre yok oldu küllî varı yok oldu
Andan artuk nesne yok kalman gümân içinde”

“Kaf tağı zerrem degül ay u güneş bana kul
Aslum Hak’dur şek degül mürşiddür Kur’an bana”

“Fenâ ol kim bulasın zevk-i vuslât
Bu sözüm düş midür sana yor indi”

Hz. Muhammed:

“Mü’min kulun kalbi Allah’ın arşı gibidir” buyuruyor. Kişi kalbini temiz, gönül evini Rabıyla dolu ve bütün yaratıkları da gücünün yettiğince kendinden hoşnut kılmaktır. Rabb’a ancak bu vasıfları yerine getirince vuslata erebilir. Zira kul bu makamda kendinden ve sıfatlarından fâni olarak Hakk’ın sıfatlarıyla bâki olur. Yûnus, **fenâ** olmadan **vuslatın** olmayacağını ifade eder:

“Bu bir acayib hâldir bu hâle kimse irmez
Âlimler davî kılur veli degme göz görmez

*İlm ile hikmet ile kimse irmez bu sırra
Bu bir acayib sırdur ilme kitaba sığmaz
Âlem ilmin okuyan dört mezheb sırrun tuyan
Aciz kaldı bu yolda bu ışka el uramaz
Yûnus cânunu berk it bildüklerini terk it
Fenâ olmayan sûret şâhına vâsıl olmaz”*

2. Sabr Sahibi olmak:

Sabretmek, Tanrı'ya ulaşmak, Tanrı'yı birlemek ve Tanrı'ya yakarmaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

*“Ey iman edenler! sabredin (sabırda yardımlaşın), (düşman karşısında) sebat gösterin; (birbirinizle irtibatlı olun); (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilirsiniz”*⁴⁹ âyetine dayanmaktadırlar.

Sabır: “dayanmak, dayanıklıktır. Başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendine acındırmamaktır”.

Kul, karşılaştığı sıkıntı ve belâların verdiği üzüntüyü sadece Allah'a arz eder ve O'nun inâyetini ister. Şekvâ, şikâyeti Allah'a sunma, kazaya rıza gösterme hâline de aykırı düşmez. Fakirin sabır, zenginin şükür ehli olması lâzımdır. Sabır, musibetle karşılaşılan ilk anda bahis konusu olur. Sabır, haramlardan uzak kalmada ve dini emirlere uymada bahis konusu olur. Sabrın sonu selâmetdir. Sabr-ı cemil, yakınmadan ve sızlanmadan gösterilen sabır.⁵⁰

-“Allah, sabredenlerle beraberdir.”

Sabır, hakikatin sekizinci makamıdır. Zira “**Sabreden derviş muradına ermiştir**”, “**Sabreden zafer kazanır**” sözlerinde “**sabr ehli**”nin, bu güzel huyu ile “**Vuslat**”a erişeceği ifade edilmiştir. Zira, Allah u Teala: “**Sabır gösterenlere mukafaat vardır**” buyuruyor. Zira, insanoğlunda sabr ile nefis mücadelesi halindedir. Ama sabredersen, daima zafere ulaşırsın. Yûnus:

*“Miskin Yûnus **sabr eylegil** bu dünyânun zahmetine
Dürlü cefaya katlanur sen sultân'a iren kişi”*

Kişiyi Allah'a ulaştıran hasletlerin başında “sabr” gelir. Yine insanı şeytana yaklaştıran da “sabırsızlık”tır:

*“Kimden öğüt istersem **sabır** gösterür bana
Sabrumun perdesini muhabbet od'ı yakdı*

***Sabrıla** benüm işüm niçe varısar başa
Şol dostumun nüvahtı cânuma cân bırakdı”*

⁴⁹ Âl-i İmrân Suresi, a. 200.

⁵⁰ S. Uludağ, a.g.e., s. 408.

*“Sabrıla kanaatı viribidüm bunlara
Kırkını bir gönleğe kana’at kılan benem”*

İslâm kültüründe “sabr” denince ilk akla gelen “**Hz. Eyyûb’un sabrı**”-dır. Sırasıyla Hz. Yakub, Hz. Yusûf bunlar, “**sabr**”ın timsali, kısacası “**sabır taşı**”dırlar. Yûnus bu sabır taşlarını,

*“Eyyub’layın **sabr eyle** Yakûb’layın çok agla
Yusuf-sıfat sen dahı Kenân’a irişince”*

Tabiîki, sabır bir ölçüdür. Mecnun’un Leylâ’sına kavuşması da “**sabır**”la olmuştur.

Sabırıla erik, helva olmuştur. Sabır amaca başarıyla ulaşmanın en önemli unsurudur. Sabır çiledir, ama sonu bahtiyarlıktır. Sabır bekleyiştir, özlemdir, kurtuluştur. Sabır, makamdır.

3. Marifet Sahibi Olmak

Gerçek arif Hakk’ı bilen, Hak’tan haber alan kişidir. Marifet gönül hazinesidir. Bu hazine aşk ile ele geçer. Marifeti söz ile dile getirmek bir kibir alametidir. Bunlar marifet yoksuludur.

*Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar
Bak ma’ni sarayına Arş’a değin yücesi*

*Kişi Hakk’ı bilmek gerek Hak haberin almak gerek
Bir sözi söylemek gerek kimse anı bilmez ola*

*Olmaz sözi dimezem ben marifet ehline
Zira disem inanmaz ağacda bitdi karpuz*

*Söylerem ma’feti sahuslanuram katı
Miskinliğe dönmege gönlümden kibir gitmez*

4. Vücut Makamını Bilmek

Vücut birbirine zıt, od, su, toprak ve yel’den ibaret olan “anasır-ı erbaa”nın terkihiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu zıt unsurların birbirlerine muhalefetinden nefsin süfli faaliyetleri ortaya çıkar. Dört unsurun her birinin asıllarına gitmesi ile yani teni terketmesiyle kişi fena’ya ulaşır. Fena’ya ulaşan kişinin vücudu ise asli varlığı olan cevher’e (nur) rücû eder. Bu görüş dolayısıyla tasavvufta insan-ı kamil’in vücudu kesretin tamamını bizatîhi kendinde toplayan bir kül’dür. Yunus bu sırra vakıftır:

*Ma’na bahrine talduk sırrını bulduk
İki cihan ser-te-ser cümle vücudda bulduk*

*Vücuddan gelmeyince kimse Hakk’ı bilmedi
Bu vücuddan gösterdi dost bize didarını*

5. Cömert Olmak-Cimri olmamak

Cömertlik, kazancını yalnız kendin için harcamadan ve israf etmeden, Allah yolunda fakirlere de yeterince dağıtmaktır. Çünkü bu servette yoksulların da hakkı vardır.

İnsanoğlu, kazancını Allah yolunda, insanlığına hayrına olmak kaydıyla cömert olmalıdır. “**Alan el değil, veren el**” olmalıdır. Gönül yapmalıdır. Kişi, hem varlığı ile hem de gönülü ile Allah rızası için “**cömert**” olmalıdır.

*“Kazandugunu virüben yoksulları hoş görüben
Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek”*

Kendini ve malını Hak yolunda sebil etmektir. Allah'ın kendisine ikram eylemiş olduğu yemeklerden, giyimlerden bir şeyi sakınmamak, aksine Allah'ın rızasını kazanmak isteğiyle, O'nun yolunda bol bol vermektir.

Nitekim Kur'an'ı Kerim'de bu husus da:

*“Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dâne gibidir ki, her başakda yüz dâne vardır. Allah dilediğine daha da fazla verir. Allah geniştir, her şeyi bilir”*⁵¹ buyuruyor.

Hakk'a vasil olan kişi dünyevî kaygılardan kurtulur. Dolayısıyla mal, mülk gibi verilmesi nefse zor gelen şeyler Hak yolunda sebil edilmelidir:

*“Her kim tarika gire gerek mul terkin ura
Yola togrı can vire bu tarikat içinde*

*Ger togrı turmazısa mâl terkin urmazısa
Yola can virmezise tuymaz sohbət içinde”*

*“Kanı buldum niderem ben ayrugı
Yagmaya virdüm bugün dükkânımı”*

Dünya terki, ibadetlerin başıdır. Dünya terki, cihan terki, bildiklerinin terki, vücut terki, iki cihan terki, mal terki, kendini terk gibi adlar verdiği bu makamda söylediği muhtelif şiirlerinde Yûnus, dünyayı terk etmiştir:

*“Cânım bu tene gireli nazarım yokdur altuna
Düşdüüm ayaklar altına topraklayın tozar oldum”*

*“Dünyâyı elden bırak olmagıl Hak'dan ırak
Sermâye kendis'olmuş varlıklar yuyanlara”*

*“İbâdetler başıdur terk-i dünya
Eger mü'minisen ana inanasın”*

Hz. Muhammed: “**Cömertlik Cennet'de bir ağaçtır, dalları dünyayı sarmıştır; onlara tutunanları Cennet'e sevk eder.**” buyuruyor. Yûnus

⁵¹ Bakara suresi, a.261.

Emre, kazandığın malından Tanrı için yoksullara vermek gerektiğini şöyle dile getiriyor.

“Dünyeye gelen kişiler yola bile gelmek gerek
Ölümünü anubânı dün ü gün ağlamak gerek

Bu dünya kahr evidür hem bâki degül fânidür
Aldanuban kalma buna tiz **tevbe**ye gelmek gerek

Geçüp gitmek diler isen ya düşmeyeyin dir isen
Şol **kazandığın** malını Tanrıya için virmek gerek

Kazandığını virüben yoksulları hoş görüben
Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek

Kur’an eydür ki **attaku** gine eydür ki **tazra’u**
Kâhil olup oturmağil tiz **tevbe**ye gelmek gerek

Yûnus’un sözi şüirden amma aslı (dur) kitabdan
Hadîs ile dibene key (bilgi) sâdık olmak gerek”

6. Kibir ve Riya’dan Uzak Kalmak

Yûnus’un eserlerinde en çok üzerinde durduğu ve insanlara öğütlediği şeyler; “**Kibirli ve riyakâr olmamak, mütevâzi olmak ve olduğu gibi görünmektir.** İşte Yûnus, bu temel karakter unsurlarını izah etmek için, bilhassa “**ibâdetin**” **riya** ile ve gösteriş için yapılmasına hiç tahammül edemez. “İbadet ve taatlarıyla mağrur olanlara veya ibadetlerini sadece gösteriş için yapan iki yüzlülere şiddetle çatar. O’na göre bunların ibadetleri kendilerine put, taatleri de gözlerine perde olmuştur. İnsan saf ve sâdık olmalı, sana-bana göstermelik için ibadet etmemelidir. Allah herkesin halini en iyi bilendir.

“Dilerisen bu dünyâ şerrinden olasin emîn
Terk eyle bu **kini** hırkaya gir dervîş yürî”

“Egriligün koyasın toğrı yola gelesîn
Kibr ü kin çıkargıl erden nasib alasın”

“Eger **kine** tutarısan gitdi sende îmân dahî
Billâhi ol Tanrı hak’ı yokdur bu sözün yalanı”

“Sen Hakk’a ‘âşıkısan Hak sana kapu açar
Ko **seni begenmegi** varlıgun evini yık”

“**Kibr ü menidür** subaşı delim kişidür yoldaş
Sen olmagıl anun eşi buna uyan yoldan azar

Riya çökük yirde durur key sakın oda buyurur
İhlâs gelüp cümlesin yur Yûnus yolu yavlak sezer”

“Kendözümü görürüm sallanabun yürürüm
Bugz u kibr ü ‘adâvet gönlümi almış benüm”

“**Zevk ü riyâ** didükleri boynunu urmayınca ben
Şâh-ı Kerim’e sıdkıla kanda bulısaram visâl”

“**Yûnus** miskin mestânesin sen seni gör ko bunlar
Dünyâda riyâlu dirlik kişiye eyu ad degül”

“Olmaz sözi dimezem ben **marifet** ehline
Zira disem inanmaz agacda bitdi karpuz” (106/6)

“Söylerem **ma’rifeti** sâlûslanuram katı
Miskinlige dönmege gönlümden **kibir gitmez**”

7. Edeb Sahibi Olmak:

Yûnus Emre’nin en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri de “**edeb**”dir. Edeb, hem “**hâyâ**” hem de “**erkân**” ile müterâdif kullanır. O’na göre “**din ve îmân**” sahibi hatta insan olabilmek için edebli olmak gerekir. İmân’ın da İbâdetin de, tasavvufunda aslı “**edeb**”dir. Çünkü Hz. Muhammed:

“**Hayâ imandandır**” buyurmuştur. **Tarikat** yolunda **marifet makamında** ancak “**edeb-erkan**” bilerek yürümek mümkündür. Çünkü istediğine ulaş-

mak isteyen, ancak “edeb-erkan” ile ulaşır. Mahrum kalan da, ancak “saygı ve edebi” terk ettiği için mahrum kalır.

Hz. Muhammed de: “**Edeb, aklın dış şekli ve dış görünüşüdür.**” buyurur.

Hz. Ali buyurur ki: “**Mal ve soy ile bir şeref olmaz. Şeref ancak bilgi ve edeb iledir.**”

“Edeb”, iyi terbiye, zariflik, uysallık... demektir. Şairimiz şiirlerinde bu mefhumu sık sık baş vurur.

*“Şîrîn hulklar eylegil tatlı sözler söylegil”
İnsana vacib olan “hoş hulk ile ameldir”:
“Evvel bize vâcib budur hoş hulkıla amel gerek
İslâm adı okınacak yoldaşumuz imân gerek”*

İnsan iyilikle, yüceliklere ulaşır. (303/3) Eğriler Hakk’a varamaz. Eğriler eğrilerle, doğrular doğrularla değerlendirilir:

*“Egriler egril ile togrular togrular ile
Yalanı yalan seçer gammazlar gammaz ile”*

Yûnus ki, alçak gönüllü olmayı bir şeref sayar;

*“**Toprak** eyle yüzünü mümkünle iy Yûnus
Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek”*

*“Yûnus Emre kendözün topraga urgıl yüzün
Ma şukaya yaraşur bir miskînligüm vardur”*

*“Eyidün Yûnus’a tursun yüzünü topraga sürsün
Öğüdin kendüye virsün okudugun dutsın dimiş”*

*“Yûnus Emre’ m aç gözün toprak eyleyil yüzün
Sana dahi diyeler çigeri biryan kanı”*

Kibr ise dinimize şiddetle kınanan ve haram kılınan bir unsur iken tasavvufta ise, daha şiddetle kınanan bir unsur olmuştur;

*“Eğriligün koyasın togrı yola gelesin
Kibr ü kini çıkargıl erden nasib alasin”*

Edeb, riyaya gönülleri kapatmıştır:

*“Riyâ çökük yirde durur key sakın oda buyurur
İhlâs gelüp cümlesin yur Yûnus yolu yavlak sezer”*

Edeb, ruh estetiğidir, kişinin kendisini bilmesidir ve güzelliğidir.

8. Dervişliği kabul Etmek

Yunus’a göre derviş; “su ve topraktan yeşeren bir ağaç misâlidir”. Onun yaprağı, dertlilere derman, gölgesi kutludur. Bu ağacın budağındaki meyveler ili ve şehri besler.

*Dervişlik didükleri hırkayla tâc degül
Gönlin derviş eyleyen hırkaya muhtâc degül*

*Her kime kim dervişlik bağıslana
Kalbi gide pak ola gümüslene*

*Nefesinden misk ile anber tüte
Budağında il ü şar yemişlene*

diyen Yunus, bu makama herkesi lâıyk görmez. Riyâ ile bu yola girilmez. Bu yol aşk yoludur.

*Bu dervişlik yoluna aşk ile gelen gelsin
Ya dervişlik neydügin bin zere duyan gelsin*

Melamet elbisesini giyen, “ilm-i bâtın” dan konuşan dervişler, Yunus’un can dostlarıdır. Gönül dostu bir dervişin evine gelmesi, Yunus’u sevindirir:

*İşidün iy yarenler eve dervişler geldi
İlm-i bâtından öter eve dervişler geldi*

9. Hased ve Kin’den arınmak

Yûnus, bütün insanların saf ve rıyasız, “**toprak gibi mütevâzi**” olmasını istediği gibi, onların “**hasûd ve kindar**” olmamasını da istemektedir. Tarikat yoluna girmenin bir şartı da budur.

*“Ana durur bahl ü hased key mübâriz durur gayet
Kökini kaz yabana at fâriğ otur iy gam-güzâr”*

10. Dünyayı Terk-Ahireti Seçmek

Terk, bırakmaktır. Mutasavvıflar mârifet makamına gelebilmek için tevhid yoluyla nefislerini tezkiye ederler. Bunu gerçekleştirirken mutasavvıf dört makam yaşar. Bunlar da:

a. Terk-i dünya: *Zâhid*, bütün malı mülkü, dünyâ nimetlerini ahiret için terk eder. “*El kâr’da, dil yar’da olma halı*” dir. Yoksa bazılarının anladığı gibi her şeyden *el etek çekmek değildir*. Dünya terkini *Niyâz-i Mısırî* bir beyitinde şöyle anlatır.

*Göz, kulak, dil kapılarını bağla muhkem bir zaman
Ola kim Hakk’tan yana gönülden ana feth-i bâb.⁵²*

b. Terk-i ukbâ: Mutasavvıf, hûrî ve gılman (cennetteki hûrîler), Kevser, kısacası öldükten sonra vaad edilen bütün isteklerden vazgeçer. Mutasavıfa göre Cennet, *ilâhî cemâli* görmektir.

c. Terk-i hesti: Hem dünya, hem de ukbâ terkini gerçekleştirmektir. *Niyâz-i Mısırî*;

⁵² Mutasavvıfın; **gönül kapısını** açmak için gözünü, kulağını, gönlinü bağlaması gerekir. Ancak bu şekilde **gönül kapısı** açılır ve bazı sırlara vâkıf olur.

*Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâ'dan
Geçelim âşıklar Mevlâ derdinden.*

beyitiyle bu makamdaki hâli anlatır.

d. *Terk-i terk*: Bu makamda mutasavvuf; dünya, *ukbâ* ve *hesti*'yi gerçekleştirdiği gibi vücudunu dahi terk etmiştir.

*Terket Niyâzi seni bulanda ol sultanı*⁵³

Her kim canından geçer ol vâsıl-ı yardur.

Âhireti Seçmek ise; Sofnin âhireti seçmesi, bütün dünya işlerinden alâkayı kesip takvâ yoluna girmesiyle mümkündür. Bu geçiş tam manasıyla Hakk'a yönelişi temsil eder.

Âhret, dünyadan sonraki nihayetsiz âlemdir. Bu âlem kıyamet gününden sonra başlayacak ve bitip tükenmez halde devam edecektir.

Âhiretin vukûu, Kur'an-ı Kerim'deki âyetler ve Hz. Muhammed'in hadisleriyle sabittir. Diğer bütün peygamberler de bu hakîkati ümmetlerine bildirmişlerdir. Ahirete iman, Amentü'nün altıncı şartıdır. Sofilerin ahireti seçmesi günlük dünyevî mesuliyetlerden nefsi alıkoyup bütün amellerini âhret günü için hazırlamalarıdır. Âhireti seçmek tamamen ibâdetle meşgul olup halkla olan ilgiyi kesmek şeklinde algılanmamalıdır. Büyük sofiler; "*Halkla birlikteyken Hakk'la olmayı*" salık vermişlerdir.

Elbetteki âhret olayı olunca ilk akla gelen de Cennet ve Cehennem'dir. *Azziüddin Neseî*, tüm iyi şeylerin Cennet, tüm kötü şeylerin Cehennem olduğunu söyler. Tasavvufî anlamda Cennet muvafakat, cehennem muhalefettir. İnsanoğlu dünyada yaşadığı müddetçe iki zıtlık arasındadır. İki zıt kutup arasında bir *seyr ü sefer* halindedir. *İyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, tek-çok gibi zıtlıklar*; sürekli birbirleri ile çatışırken insan zihni de bu çatışmadan nasibini alır. Ancak, iyiyi seçmek ahirete hazırlıktır.

Ahmed Yesevî de hikmetlerinin çoğunda insanlara iyi ve güzeli seçmeye yönelik mesaj verirken;

*"Cennet Cehennem savaşır savaşmakta beyan var
Cehennem der; "Ben üstünem bende Firavun Haman var"*

*Cennet der ki: "Ben üstün mü'min kullar bende var
Mü'minler önünde türlü nimet elvan var"*

mısralarında yer aldığı bu münazarada, *iyi-kötü, güzel-çirkin, ahlâk-ahlâksızlık, münafık-zakir, bî-namaz-namazlı* gibi dinî unsurlar ve gayri dinî unsurlar çarpışır adeta. Herkes yerini almıştır.

*"Cehennem o an dik durdu Cennet'e özür kıldı
Kul Hâce Ahmed ne bildi, bildirici Yezdan var"*

⁵³ Seni; nefis demektir.

mısrâlarından da anlaşılacağı üzere, iyinin, Cennet'in galibiyetiyle münazara biter. İyilik, garip, yetim, fakir hakkı sormaktır.

Demek oluyor ki dünya terki, ibadetlerin başıdır. Dünya terki, cihan terki, bildiklerinin terki, vücut terki, iki cihan terki, mal terki, kendini terk gibi adlar verdiği bu makamda söylediği muhtelif şiirlerinde Yunus, dünyayı terk etmiştir:

*Canum bu tene gireli nazarum yokdur altuna
Düşdüm ayaklar altına topraklayın tozar oldum*

*Dünyayı elden bırak olmagıl Hak'dan irak
Sermaye kendisi olmuş varlıklar yuyanlara*

*İbadetler başıdır terk-i dünya
Eger mü'minisen ana inanasın*

D. HAKİKAT'TA BULUNAN ON MAKAM:

Hakikat, “Gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen şey, bir şeyi o şey yapan husus, mahiyet. Hakikat ıstılah olarak:

a. Hakk'ın Sâlikten vasıflarını alarak, yerine kendi vasıflarını koyması. Zira kul ile kulda ve kuldan faaliyette bulunan odur. O'ndan başka hakikî fâil yoktur.

b. **Hakikat**, “**tasavvuf**” anlamına da gelir. Hakikat ilmi, tasavvuf, şeriat ilmi fıkihtır. Hakikat'le şeriat bir paranın iki yüzü gibidir. Hakikatsız (özsüz, anlamsız) şeriat makbul değildir, Şeriat'sız Hakikat ise bâtıldır. İkisi arasında tam bir uyum vardır. Şeriat-Tarikat-Marifet-Hakikat dört kapıdır. Şeriat bir ağaç, hakikat onun meyvesidir.

c. Hz. Âdem'den kıyamete kadar değişmeyen hükümlere de “**Hakikat**” denir.⁵⁴ Hakikat, Yûnus'da şeriatın batınî yüzüdür. Şeriat ise zâhiri görünümüdür. Her ikisi bir bütündür. Hakikat derya, şeriat gemi'dir. Fakat hakikat makamına ulaşabilmek için gemiden çıkıp denize dalmak gerekir.

*“Hakikat bir denizdir Şeriat'dur gemisi
Çoklar gemiden çıkup denize talmadılar”*

Hakikat, bir sırdır. Bu sırrı söylemek olmaz. Bu sırrı çözmek gerek. Bunu herkes çözemez. Bu sırrı, ehli çözer. Bu sır da ancak aşk deryasında çözülebilir. O da sadece deryaya gemi ile çıkmak değildir. O deryada çok nimetler vardır. Ancak gemiden çıkıp deryaya dalmak gerekir. Dalmak için de “dalgıç” olmak lâzımdır. Dalgıç olmayanlar deryada boğulur, kalır. Hazineye ulaşabilmek için gemi-dalgıç ve derya lâzım. Yani, bakış lâzımdır. Bu bakış zâhiri ve batınî olur. Meselâ, insanoğlu şeriat gözüyle bakarsa düşmanı dışarıda arar. Hakikat gözüyle bakarsa, gerçek düşmanı içeride kendi nefsinde bulur.

⁵⁴ S. Uludağ, a.g.e., s. 201-202.

*“Hakikat’e bakarısın nefsin sana düşman yiter
Var imdi ol nefsinile vuruş-tokuş savaşı yüri”*

Hakikat, makamı bir şehirdir. Bu şehrin yedi kapısı vardır. Bu kapılar “**yedi nefis mertebesi**”ne işaretdir. Bu kapılarda duranların kimler olduğu ve hangi nefis mertebesini temsil ettiği görülmektedir:

*“Hakikatdür Hak şârı yedidir kapuları
Dergâhında yüz dürlü gerek kudret göresin*

***Evvelki kapısında** bir kişi durur anda
Sana eydur teslim ol gel miskînlük bulasın*

***İkinci kapısında** iki arslan vardur anda
Niçeleri korkutmuş olmasın kim korkasın*

***Üçüncü kapısında** üç evren vardur anda
Sana hamle iderler olmasun kim dönesin*

***Dördüncü kapusunda** dört pîrler vardur anda
Bu söz sana rumûzdur gör kim delil bulasın*

***Beşinci kapısında** biş ruhân vardur anda
Dürlü metâcler satar olmasun kim alasın*

***Altıncı kapısında** bir Hür oturur anda
Sana eydur gel berü olmasın kim varasın*

*Çün kim anda varasın ol Hûriyi alasın
Bir vâyeden ötürü yoldan mahrûm kalasın*

***Yedinci kapısında** yidiler oturur anda
Sana kurtuldun dirler gir dost yüzün göresin*

*Çün içerü giresin dost yüzünü göresin
Ene'l Hak şerbetini dost elinden içesin*

*Şu didigüm kelecî vücûttan taşra degül
Tefekkür kılar isan cümle sende bulasın*

***Yûnus** işbu sözleri Hak varlığından eydur
İsterisen kânını mîskînlerde bulasın”*

Hakikat, öyle basit sözlerle anlaşılmaz. Onun ilmini bilen ancak anlayabilir. Hakikat’ın manası şerh ile bilinmez. Zira hakikat bir denizdir. Şeriat gemidir. Çokları bu gemiden inip de denize dalamadılar. Dört kitabı da tefsir edenler, onları gereği gibi anlayamadılar.

*“Hakikatın mânîsin şerh ile bilmediler
Erenler bu dirlîği riyâ dirilmediler*

*Hakikat bir denizdür şerciatdür gemisi
Çoklar gemiden çıkup denize talmadılar*

*Bular geldi tapuya şerciat tutdı turur
İçeri girübeine varın bilmediler*

*Şeriat oğlanları bahis daçvi kılurlar
Hakikat erenleri daçviye kalmadılar*

*Dört kitabı şerh eden câsîdür hakikatde
Zirâ tefsîr okuyup ma'nîsin bilmediler*

***Yûnus** ödünü sıdır bu yola geldinise
Ödleri sıdmayanlar bu yola gelmediler”*

Hakikat ehlinde ikilik yoktur. Bu makamda bulunan biri iyilikle kötülüğün hayır ve şerri, kahr ile lütfü, ceza ile mükafatı bir görür.

*“Her kim hakikat süre kahr lütfi bir göre
İş açta toğrı dura bu hakikat içinde*

*Ger toğrı turmazısa yoluna ırmazısa
Kahrı hoş görmezise adı yok ad içinde*

*Anın degül hakikat ol devlet ol nasihat
Evvel âhir âkıbet bulunca mât içinde”*

Şimdi sırası ile Yûnus Emre'de Hakikat'ın **on makamının** hangi beyitlerde geçtiğini kısaca ele alalım:

1. Tevâzu sahibi Olmak

Kulun, diğer yaratıklar arasında toprak gibi (mütevazi olması, bir kişinin incitmesinden incinmemesi; aksine, kendine rastlayan her şeyi Allah'tan bilmesi ve o başına gelen musibetlerin tümüne rıza göstermesi, istemesini (iradesini) Allah u Teala'ya terk ve havale etmesi ve dilemek (meriyyet) ve istemeyi (irade) sadece, Allah'a ait bilmesidir. Çünkü Allah'ı Teala dilediğini ister ve istediği şekilde hükmeder.⁵⁵

Tevazu, tasavvufun temel taşlarındandır. Bilindiği gibi tasavvuf, gurur ve kibir düşmanıdır. Tevazu, tasavvufun “edeb kapısı”dır. Tevazu, şeytan ameli olan kibr'in zıttıdır. Şeytan, kibrinden dolayı Âdem'e (a.m.) secde etmemiş, dolayısıyla cehennemlik olmuştur. Bu sebeble kibir, mutasavvıflarca hiç hoş karşılanmaz. Buna mukabil tevazu insanı yüceltir. Yûnus, Allah'tan korkuyorsan; “**alçak olgıl kamudan**” der.

*“Korkarısın sen Tamu'dan gel alçak olgıl kamudan
Ol günü ince (sıratdan bil) kamular geçmek gerek”*

*“İy bana eyü diyen benem kamudan kemter
Şöyle mücrimem yolda mücrimler benden server”*

İslâm dini, insanlar arasında kardeşliğin tesisinde “tevâzu sahibi” olmayı da emreder. Alçak gönüllü olmak gerek. Tıpkı Hz. Muhammed'in “Cennet anaların ayakları altındadır” buyurduğu “toprak” gibi mütevazi verimli, hoşgörülü olmak gerekir. bunun zıddı, “tekebbür”dür. Yani insanoğlu, ateş gibi baş çekip yakacağına, “toprak gibi” verimli bereketli olmalıdır. Tevâzu sahibi kişi, güzel huylu olur.

*“Yûnus Emre kendözün topraga urgil yüzün
Ma şükaya yaraşur bir miskînliğüm vardır”*

*“Toprak eyle yüzünü miskînlere iy Yûnus
Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek”*

*“Eyidün Yûnus'a tursun yüzini topraga sürsün
Öğüdin kendüye virsün okudugin dutsun dimiş”*

*“Dünyadan gönlini çeke eli ile arpa eke
Ununa yarı kül kata güneşde kurutmak gerek”*

*“Yûnus Emre'm aç gözün toprak eylegil yüzün
Sana dahı diyeler cigeri biryân kanı”*

*“Miskân Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol
Toprakda biter küllisi gülistânı toprak bana”*

2. Kimseyi İncitmemek

Yaratıklardan hiçbirine zarar vermemek ve onları ondan cefâ görmemeleridir.

Nitekim Hz. Muhammed:

“Müslüman, diğer müslümanların kendisinin elinden ve dilinden zarar görmedikleri kimsedir” buyuruyor.

⁵⁵ E Coşan, a.g.e., s. 119-120.

Bilindiği gibi, bir insanın diğer bir insanla veya herhangi bir canlıya zarar vermesi, incitmesi İslâm Dini'nde haram kılınmıştır. Tasavvuf da, dinin bu bakış açısını, kendisine “mihenik taşı” olarak kabul etmiştir.

Ayrıca tasavvuftaki, gönül-kâbe münasebetiyle insana ve onun gönlüne hususî bir kıymet isnat edilmiştir. Bundan dolaydır ki, “gönül kırmak” olayına çok sert bakılmıştır. Bu hususta Yûnus:

*“Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namâz degül
Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz degül”*

Ve hatta bu kişiden kendisine karşı oldukça büyük kötülükler gelmiş olsa bile yine de o kişiye kötülükle mukabele edilmemelidir, demiştir. Yûnus bu hoşgörüyü de şu şekilde dile getirmiştir:

*“Her kim bizi yerer ise Hak dilegin virsün ana
Urmaklığa kasd idenün düşem öpem ayagını
Her kim bize taş atarısı güller nisar olsun ana
Çırâguma kasd idenün Hak yandursun çırâgını”*

3. Sır Sahibi Olmak

Kulun kendisinden sadır olan kerâmetleri gizlemesidir. Nitekim sofiler bu hususu Kur'an-ı Kerim'in:

“De ki; içinizdekileri gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kâdirdir (K.,III,a.29)” ayetine dayandırmaktadırlar.

Zira sır, Allah'ın zatı ile alâkalı bir kavramdır. Bu kavramın anlaşılması hal ve zevkle mümkündür. Bu hâl ise, dile gelmez, ilme kitaba sığmaz:

*“Âşıklarun hâlini caşık olanlar bilür
İşk bir gizlü hazinedür gizlü gerekdür esrâr
Korkaram söylemege şerî'at edebinden
Yohsa eydeydüm sana daha ayruksı haber”*

*“Yûnus sen bir olgıl gönülde sır olgıl
Ki dervîş olanlar bu sırdan tuyalar”*

Bu sırrı saklayanlar seyr ü sulûk sahibi manevî yolculuğun yolcularıdır. Zira bunlar seyr ü sulûk esnasında hâlden hâle geçer, nefislerini gerçek manada terbiye eder, ölmeye önce nefislerini öldürür ve Allah'ın iltifatına mazhar olurlar. Böylece Allah dostu olan bu sâliklere, elbetteki Allah tarafından bazı imtiyazlar, kerâmetler verilir, fakat bunlar bu hâlleri asla açıklayamazlar. Açıkladıkları an bu sırlar tamamen yok olur. Zira Yûnus, bu sırları ifşa edenleri fenâ halde hırpalar.

*“Kerametüm var diyen halka sâhuluk satar
Nefsın müslüman itsün varısa kerameti”*

Böylece kerametleriyle öğünen kişilere, önce kendi nefisini ıslah etmesini tavsiye eder.

4. Seyr-i sülûk sahibi olmak

İyi ve olgun insanların yoludur. Kulun, sohbet esnasında doğruyu söylemesi, mürşidine uymasındır. Allah'a ulaşmak için de ahlâkını güzelleştirmesidir. Hz. Muhammed'in ahlâkı üzre olmasıdır. Zira **Hz. Muhammed:**

"Ben mekârım-ı ahlâkı tamamlamak için gönderildim" buyurmuştur. Bu sülûk esnasında bir takım haller yaşanır, makamlardan geçilir. Bu makamlar, Allah ile Sâlik arasında bir sırdır. Bu manevî yolculuğu **Yûnus,**

"Yol iletmek, sulûk seyretmek, kanatlanıp kuş olup uçmak, yolca yürümek, sefer kılmak, nefsi tasfiye etmek, Hakk'a yol vermek, dost yoluna..." vb. gibi kavramlarla aşığıdaki şekilde ifade eder:

<p>"Ya sevgil dünya dutgul yâ gelgil yol iletgil İki davcı bir ma'ni bu yolda sığmaz dirler"</p> <p>"Sülûk seyir iden ışkun erine Niçe mezheb olur dînden içerü"</p> <p>"Kuruyuduk yaş olduk ayagıduk baş olduk Kanatlanduk kuş olduk uçduk elhamdulillah"</p> <p>"Niçe selâtinler zebûn olur 'ışk elinden Her kim bu yola düşerse ol bu yola yavaşı gelür"</p> <p>"Sefer kılsam bana yoldaşı olursun Karar itsem yine sensiz turılmaz"</p> <p>"Cümle Hakk'a yol vardılar sabrıyla Hakk'a irdiler Işkun aslı od'dan durur sabrumıla olmaz benim"</p> <p>Uçtun bir hoş yire kondum bu dünyayı bâki sandum İy yârânlar ben usandum kondum gine geçür oldum"</p> <p>"Dört mezhebün 'âşıkayam yidi mezhep geçdi cânum Kogil beni söyletmeğil bu yollarda uyanayın"</p> <p>"Bu yidisinden birisi eksük olursa olmaya Birisi eksük gerekmez bu sarp yola varanlara"</p> <p>"Yûnus beşâret sana gel dirler dosttan yana Küllî şey'in yerciu ilâ aslih söz aslıdur"</p> <p>"Togru yola gitudün ise er etegin tutdumsa Bir hayır da itdünise birine bindür az degül"</p> <p>"Anladum kendü hâlumı gözledüm togru yolumu Tutdum ulular etegin hazret'e ben yitdüm ahî"</p> <p>Çün dosta gider yolum mülk-i ezeldür ilüm Hakk'dan söyler bu dilüm ne kul ne sultân bana"</p> <p>"Yalan degildür sözüm bak yüzüme aç gözün Dah örtülmedi izüm uş yoldan urup geldüm"</p> <p>"Dosta gidenin yolu gönül içinden geçer Bir amel eylemedüm gireyüdüm gönüle</p> <p>"Dosta giden kişiler umdur kendözünü Ben nereye varursam beni ileden bile"</p>	<p>"Yalan degildür sözüm bak yüzüme aç gözün Dah örtülmedi izüm uş yoldan urup geldüm"</p> <p>"Dosta gidenin yolu gönül içinden geçer Bir amel eylemedüm gireyüdüm gönüle</p> <p>"Dosta giden kişiler unudur kendözünü Ben nereye varursam beni ileden bile"</p> <p>"Anı bana sorarısın yönüm dosttan yana benim Her ne hâlde yürürisem mihrüm arta durur günde"</p> <p>"Taallukdan üzüşdüm ol dostdan yana uçdum Işk divânuna düşdüm divânum yağma olsun"</p> <p>"Yoldaş olalum ikimiz gel dosta gidelüm gönül Hâldeş olalum ikimiz gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Gel gidelüm cân turmadın sûret terkini urmadan Araya düşmân girmedin gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Gel gidelüm kalma irak dost için kılalum yarak Şeyhüm katındadır durak gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Terk idelüm il ü şarı dost için kılalum zârı Ele getirelüm yârı gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Bu dünyaya kalmayalum fânîdür aldanmayalum Bir iken ayrılmayalum gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Biz bu cihândan geçelüm ol dost iline uçalum Arzu hevâdan geçelüm gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Kılaguz olgil sen bana gönülelim dosttan yana Bakmayalum öne-sona gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Bu dünya olmaz pâyidâr aç gözünü cânun uyar Olgil bana yoldaş u yâr gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Ölüm haberi gelmedin ecel yakamız almadın Azrail hamle kılmadın gel dosta gidelüm gönül</p> <p>Girçek erene varalum Hakk'un haberin soralum Yûnus Emre'yi alalum gel dosta gidelüm gönül"</p>
---	---

Yukarıdaki beyitlerde Yûnus, sâlik'i çeşitli mecazî ifadelerle anlatmağa çalışmaktadır.

Sulûk ise, Yûnus'da "sufilerin miracı", manevî bir yolculuk, mânevî bir hâl, mürşid-i kâmil'in kılavuzluğunda gidilen yol vb.'dir.

*"Gel imdi hicâbun aç sende ayrıl sana kaç
Sende bulasın mira'c sana gelür cümle yol"*

*"Erenerden etek tutan menzil olub Hakk'a yiten
Muhammed nûrına batan ol dünyaya kalmayandır"*

Seyr ü Sulûk, Kur'an-ı Kerim'in

"Biz O'ndan geldik, yine O'na döneceğiz" âyetinin mâzi ve istikbali bir noktada birleştiren yolculuğudur.

Netice olarak deriz ki, seyr ü sulûk'tan gaye, Allah'a vasıl olmak için ahlâkı güzelleştirmektir. Sulûk esnasında bir takım haller yaşanır, makamlardan geçilir. Bu hâller, Allah ile sâlik arasında bir sırdır. Bu manevî yolculuğu Yûnus, yol iletmek, sulûk seyr etmek, kanatlanıp uçmak, yolca yürümek, sefer kılmak, Hakk'a yol varmak gibi kavramlarla ifade eder:

*"Levh ü kalem'de yazılan tertib-i tevhid okuram
İlm-i ledün seyr ü sulûk güftâr iden gelsün beri"*

*"Kesildi nefis başı öldi fisk ü fesâd işler kaldı
Hak'dan bana nazar oldı kanatlandum uçar oldum"*

*"Ben bende seyr ideriken caceb sırra irdüm ahî
Bir siz dahı sizde görün dostı bende gördüm ahî"*

Seyr ü sulûk makamının "ilahî aşk şarâbı" öyle tatlıdır ki, içen bir daha içmek ister:

*"Bir kuş olup uçmak gerek bir kenara geçmek gerek
Bir şerbetten içmek gerek içenler ayılmaz ola"*

Allah'a giden bu yol, o kadar ince ve o kadar dar ki, oradan sadece sâlih kullar, sâlikler geçebilir. Yûnus'un da dediği gibi:

*"Erenlerin yolları inceden inceyimiş
Süleyman'la yol kesen şol bir karıncayımış"*

Demek ki vuslat yolunda yürüyebilmek için, sabrı ebedî refik, Şeytanı (nefsî) ebedî düşman bilmek gerekir.

5. Dört Kapı Kırk Makama göre amel etmek

Vuslat talebinde bulunan talib, bu dört makamı bilir ve ona göre amel kılarsa dervişlik ona helaldir. Aksi halde bu talep ona haramdır. Ve o kişi de tarikatte cahildir:

Sualüm var tapuna iy dervişler ecesi Meşayih ne buyurur yol haberi niçesi	Bu Şeriat güç olur Tarikat yokuş olur Marifet sarplık durur hakikat'dür yücesi
Virgil su'ale cevab tualum olsun sevâb Şu'le kime gösterür ışk evinün bacası	Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi
Evvel kapu şeri'at emr ü nehyi bildürür Yuya günahlarını her bir Kur'an hecesi	Ana iren dervişe iki cihan keşf olur Anun sıfatın öger ol hocalar hocası
İkincisi tarikat kulluga bil bağlaya Yolu toğrı varanı yarlıgaya hocası	Dört hal içinde derviş gerek siyaset çeke Menzile irmez kalur ol eri yuvacası
Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar Bak ma'ni sarayına Arş'a degin yücesi	Dört kapudur kırk makam yüz altmış men- zili var
Dördüncüsü hakikat ere eksük bakmaya Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi	Ana irene açılır vilayet derecesi

6. Hayır Sahibi Olmak

Yunus'a göre kişi; Allah rızası için kendini ve malını Hakk Yoluna sebil etmesi gerekir. Yani kişinin Hakk'a vasıl olması için dünyevi kayıtlardan da kurtulması gerekir. Dolayısıyla mal, mülk gibi verilmesi nefse zor gelen şeyler Hak yolunda sebil edilmelidir.

*Her kim tarika gire gerek mal terkin ura
Yola toğrı can vire bu tarikat içinde*

*Ger toğrı turmazısa mal terkin urmazısa
Yola can virmezise tuymaz sohbet içinde*

*Kanı buldum niderem ben ayruğı
Yağmaya virdüm bugün dükkânımı*

7. Zühd sahibi Olmak

Allah ü Tâala bir âyet-i kerimesinde:

*"De ki dünyanın zevki azdır, ahret ise sakınanlar için daha hayırlıdır"*⁵⁶ buyurur. Mutasavvıflar bu ve benzeri âyetleri kulun kendi isteği ile ve kendini zorlayarak helali bile terk etmesi, ihtiyacı olduğundan fazlasını da istememesi, kısmetine razı olması, şeklinde yorumlayarak dünyayı kendi hâline bırakmış, kaybettiğine üzülmemiş, bulduğuna da sevinmemiştir.

Buna göre bir Zâhid'de üç haslet bulunmalıdır: Ellerini maldan mülkten çekmek; nefsinin helalden bile nezih tutmak; ayıracak vakti kalmadığından dünyayı unutmak⁵⁷.

⁵⁶ Nisâ Suresi, a. 77.

⁵⁷ İmam el Haris b. Esed el Muhasibi, Selefî Tasavvuf, (Terc. Faruk Beşer), Risâle yay., İst. 1990, s. 50.

Yûnus zühd'ü üç makamda ele alır. O'na göre: Zâhidin zühdü; sâlikin zühdü ve kâmilin zühdü olmak üzere zühdün üç makamı vardır. Allah'ın men ettiklerinden kaçınmak; avamın zühdüdür. Hâlbuki Ârifler Allah'tan başka her şeyi terkedendir:

Zahidin zühdü:

*“Zâhidin zühdüyle Cennet makâmı olur
Mâsivânın küllîsi zindâmdur câşıklarun”*

Sâlikin zühdü:

*“Zühdile çok istedik hiç müyesser olmadı
Terk idüben küllisin gümânı yağmaya virdük”*

Kamil insanın zühdü:

*“Bir süret gördi gözüm secdeye vardı yüzüm
Yıkıldı tertiblerüm zühdümü mât eyledi”*

Zühdin de muhtelif menzilleri vardır. Buna göre:

8. Zikr sahibi Olmak

Allah Teala: “Zikredin, zikredeyim”(K.,II,a.152) benzeri olarak Kur'an'da 70 surede zikr'i emretmektedir. Esas gayesi zikirle, salikin Allah'ı düşünmesi ve düşündürmesidir. Zikir aynı zamanda tarikatlerin esasını teşkil eder.

Yûnus, bu kavram için “Allah demek”, “Dost adını eyitmek / kığırmaq”, “Hak Çalab'ın zikrini itmek”, “Ma'sûk'u zikr itmek, “Tesbih” ifadelerini kullanmaktadır:

*“İnanmayan gel sinüme dost adını eyit kığır
Kefen tonın pâre kılup topragumdan turu gelem”*

*“Gördüm göğün meleklerin her biri bir cünbişdedür
Hak Çalab'un zikrin ider İncil ü hem Kur'an benim”*

*“Namâzı kıl zikr eyle elün götür şükr eyle
Öleceğün fikr eyle tur ırte namazına”*

*“Bir kez yüzün gören senün cömrünce hiç unutmaya
Tebîhi sensin dilinde ayruk nesne eyitmeye”*

Yûnus beyitlerinde, zikr'in, her zaman ve her yerde yapılacağını da bildirir. Bu zikrin gecesi, gündüzü olmaz. Mekân içinde ayrı bir husus yoktur. İnsan, Allah'ı zikr edeceğinde, her yer ve her zaman da bu görevi yapabilir.

*“Gündüz olalum sâim gece olalum kâim
Allah diyelüm dâim, Allah görelüm neyler”*

8. İlm-i Ledünni Bilmek

İlm-i ledün, “**Hakk’ın katından gelen bilgi, kalp gözüyle gözlemde bulunmak**”dır. Kur’an-ı Kerim’deki: “**Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızda bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine O’na biz kendi tarafımızdan bir ilim (ilm-i ledun) öğretmiştik**”⁵⁸ âyetine dayanmaktadırlar.

Mutasavvıflar, bütün ilimlerin Allah katından geldiğine inanırlar. Ancak şer’i ve zâhiri ilimler Melek ve Resuller aracılığı ile gelir. İlham ise, aracısız olarak doğrudan Hak’dan gelir. Onun için ilhama “ilm-i ledun” denilmiştir. Bu ilim, kişiye özgü mahrem bir bilgidir.⁵⁹

Tasavvufta, Allah’ın iltifatına mazhar olan ve Allah’ın dostu olan kişilerin “**kalp gözü**” açıktır. Onlar normal insanlardan farklıdır. Zira onlar “**nefs**” olayını tamamen yok etmişler ve bütün olaylara “**ilâhî aşk penceresi**”nden “**Dost yüzüne**” Allah’a bakmağa başlamışlardır.

<p>“Dost yüzüne bakmağa key safâ nazar gerek Dost ile bilişmeğe cân gözi bidâr gerek</p> <p>‘İzz ü nâzdan geçübün tertîbler terk idübün Varlıklar düketübün yüz bin ol kadar gerek</p> <p>Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı Dost yüzünden nikâbı götürmeğe er gerek</p> <p>Sen hicâb oldun sana ne bakarsın dört yana Kaykımaz öne sona kime ki didâr gerek</p> <p>Gel imdi hicâbın yık hırs evinden taşra çık Hak bağışlaya tevfiq kasd ıla hüner gerek</p> <p>‘Aşık cizzet ü âr v’ allâh bedîc bu haber ‘Aşık isen cânızsuz gel ne ser ü destâr gerek</p> <p>Sen seni elden bırak döst yüzüne sensüz bak Mansûr’layın Ene’l-Hak dahi sebûk-bâr gerek</p> <p>Kim dostıla bilişe lâ-cerem derde düşe Aşık cânı hemişe ser-mest ü humâr gerek</p> <p>Sen seni aradan al cism ü sûret cânızsuz kal Anda bulasın visâl ayruk ne bâzâr gerek</p> <p>Dost ile bilişen cân oldur kendüye kıyan Varlık leşlerin sıyan dahi çâpükter gerek</p>	<p>Terk eyle kıl u kâli dosta virgil mecâli Yoklukdadur visâli kamudan güzer gerek</p> <p>Bu göz gördüğü değil bu akl erdüğü degül Dil vasf virdüğü degül bî-lisân basar gerek</p> <p>İşit işit key işit dost katına sensüz git Dosta gidene öndin kendüsiz sefer gerek</p> <p>Az bakmagıl sen çoğa çün dost içinden doğa Varlıgun saygıl yoga bunca ne haber gerek</p> <p>Unut unut kamusun söylegil sözün hâsın Dilersen dost göresin bundan gayrı ser gerek</p> <p>Dünya vü âhiretten niçe türlü niçmetden Dost yüzünü görmeğe kamudan geçer gerek</p> <p>Dünya ahret Cahvâli zen ü ferzend vebâli Dilersen dost visâli varlıktan hazer gerek</p> <p>Boncuk değil sır sözi gel gideliüm ko sözi Dostu görmez baş gözi ayruksu basar gerek</p> <p>Yûnus imdi yavı var bulmayasın il ü şar Kim hak düsin kim bâtl derviş burc u bar gerek”</p>
--	---

⁵⁸ Kehf Suresi,, a. 65.

⁵⁹ S. Uludağ, a.g.e., s. 245-6.

Yûnus'un, gördüğünü görebilmek veya Yûnus gibilerin anlattığını tam anlayabilmek için insanın o “**kalp gözü**” açık olmalıdır.

*“Can gözile bakan görür Yûnus göz ile gördüğün
Yoksa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem”*

10. Vuslat (Tanrı'ya Kavumak):

Vuslat, kavuşmadır. Allah'a ulaşma, buluşma, kavuşmadır.

Bu husus, Vahdet-i Vücut inancına göre, varlıkların aslı ezelde vahdet halindedir. vahdet'ten Kesret âlemine gelen insan, ezeldeki **vahdet** haline mütemadiyen bir özleyiş içindedir. Bu vahdet'e olan vuslat özlemi ancak **dört kapı kırk makamı geçmekle** gerçekleşebilir. Bu makamları geçen sâlik firkatten vuslat erer. Yûnus bu vuslat halini şöyle dile getirir:

*“Cânlar cânını buldum bu canum yagma olsun
Assı ziyândan geçdüm dükkânım yagma olsun*

*Ben benliğümden geçdüm gözüm hicabın açdum
Dost vaslına ulaşdum gümanum yagma olsun”*

*“Yûnus ne hoş dimşsin bal ü şeker yimişsin
Ballar balını buldum kovanum yagma olsun”*

Bilindiği gibi, vuslat'ı isteyen tâlib, bu dört makâmı bilir ve ona göre amel kılar. Aksi halde bu taleb ona haramdır. Ve o kişi de tarikatte cahildir:

*“Sualüm var tapuna iy dervişler ecesi
Meşayih ne buyurur yol haberi niçesi*

*Virgil su 'ale cevab tutalum olsun sevab
Şu 'le kime gösterür ışk eviniün bacası*

***Evvel kapu şerif'at** emr u neyhî bildürür
Yuva günahlarını her bir **Kur'an hecesi***

***İkincisi tarikat** kulluga bil bağlaya
Yolu togrı varanı yarlıgaya hocası*

*Üçüncüsü **marifet** can gönül gözün açar
Bak ma 'ni sarâyına 'Arş'a degin yücesi*

*Dördüncüsü **hakikat** ere eksük bakmaya
Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi*

*Bu **şerif'at** güç olur tarikat yokuş olur
Ma'rifet sarplık durur hakikatdür yücesi*

*Dervişün dört yanında dört ulu kapu gerek
Kancaru bakarisa gündüz ola gicesi*

*Ana iren dervişe iki cihân keşf olur
Anun sıfatın öger ol h'wacalar h'wacası*

***Dört hâl** içinde derviş gerek siyaset çeke
Menzile irmez kalur yol eri yuvacası”*

***“Dört kapudur kırk makam yüz altmış menzili var
Ana irene açılır vilâyet derecesi”***

Sonuç ve Değerlendirme

Türk kültürü oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bir o kadar da tarihî derinliğe sahiptir. Bu coğrafi genişlik ve tarihi derinliğe rağmen Türk kültürü, ufak tefek nüânlarına rağmen bir bütün olarak asrımıza gelmiştir. 1990'lı yıllara gelene kadar birbirinden habersiz hayat süren Türk toplulukla-

rı demir perdenin yıkılmasıyla birlikte karşılıklı kültürel temaslar kurmuşlar; birbirlerinin geçmişte akraba olduklarının, ortak değerlere sahip olduklarının farkına varmışlardır. Bunun tabîi neticesi olarak kültürel bütünlük şuuru uyanmıştır.

Bir Türkmen, Yunus Emre’yi zevkle okurken, aynı zevki bir Anadolu insanı Mahtumkulu’da bulmuştur. Bunun kadar tabîi bir şey olamaz. Zira Yunus Emre de, Mahtumkulu da aynı kültürün farklı zaman, farklı coğrafyada yetiş-tirdiği iki zirve şahsiyettir. Bunları besleyen kaynak aynıdır.

Biz bu küçük hacimli çalışmada bu iki şahsiyetin ortak noktalarını ortaya koymaya çalıştık. Din, Dünyaya Bakış ve Üslûp olmak üzere üç ana başlık altında topladığımız bu ortak noktalar, araya coğrafya, tarih, rejim vb. sınırlar girmesine rağmen Türk kültürünün devamlılığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Mutasavvıflardaki birliktelikleri ifade etmek isteriz ki; maddeler halinde yukarıdan buyana gösterdiğimiz müşterekler ve farklar neticesinde tespitlerimize göre Ahmed Yesevi’nin zikrettiği 40 makamdan 30’u diğer yedi mutasavvıfta da aynıyle mevcuttur. Diğer 10’u ise birbirinden ifade farkıyla ayrılmakta ise de muhteva itibariyle aynıdır.

Hal böyle olunca bu müşterekler bize Türk Edebiyatı’nın bütünlüğünü, bugün farklı mecralara çekilmeye çalışılan Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre gibi şahsiyetlerin bile aynı geleneğin temsilcileri ve birbirlerinin muakkibi olduklarını düşünmeye zorlamaktadır. Bunlar, Türk Kültürünün dünden bugüne kadar gelen kültür bütünlüğünün simgeleridirler.

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firaki fikirleriyle insanlığın kötülüklerden kurtulup doğruya ve iyiye yönelmelerinde yardımcı olurken, arkalarında ölümsüz bir fikir sistemi eserler de bırakmışlardır.

Bu fikir sisteminde hepsi; “İlahi sevgiye” dayalı bir “Varlık ve insan sevgisi”, birlik inancı, ilim, varlık sırrını arama ve ahlaki değerleri en ideal bir biçimde sistemleştirmelerdir.

Yukarıdaki tasniflerde de görüldüğü gibi; Şeriat kapısında Ahmed Yesevi’nin zikrettiği on makamdan dokuzu Hacı Bektaş’ta da aynıyla görülmektedir. Yalnız Hacı Bektaş’ta; namaz, oruç, hac, zekât makamlarını tek maddede toplamış buna ilave olarak helal kazanç, nikâh, haram, şefkat ve temizlik maddelerini de zikretmiştir. Farklı olarak görülen bu ifadeler Ahmed Yesevi’nin, *Emr-i bi’l- ma’ruf- nehy-i ani’l-münker* makamlarında birleştirilmiş olması sebebiyle başkaca bir farklılık düşünülemez.

Genel anlamda; *Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firaki* enleminde değerlendirecek olursak hepsinde de ayniyet olduğu görülmüştür.

Tarikat Kapısı'nda Yesevi ile Hacı Bektaş'ın yedi makamı müşterektir. Yesevi'de bulunmayan; saç kesmek ile hırka, zenbil ve âsâ gibi maddi unsurların sonradan ilavesi kuvvetle muhtemeldir.

Marifet ve Hakikat kapılarında da yedişer makamın müşterek olduğunu görmekteyiz. Diğer üçü özde aynı, fakat ifadesi farklı makamlardan oluşmaktadır.

Dört kapı'da zikredilen kırk makamdan otuzu birbiriyle ayniyet derecesinde benzerlik arz etmektedir. Diğer **on tanesi** birbirini nakzedecek derecede farklı olmayıp, sadece ifade farkından birliktelikleri vardır. Haddizatında bu kadar küçük farklılık bir eserin iki nüshasında bile görüleceğinden bunları fark olarak bile telakki etmemek gerekir.

Hal böyle olunca bu müşterekler bize *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı*'nın bütünlüğünü, bugün farklı mecralara çekilmeye çalışılan *Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre* ve *Kaygusuz Abdal* gibi şahsiyetlerin aynı geleneğin temsilcileri ve birbirlerinin muakkibi veya çağdaşları olduklarını düşünmeye zorlamaktadır. Bunlar, Türk Kültürünün dünden bugüne kadar gelen kültür bütünlüğünün simgeleridir.

Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'ın fikirleriyle insanlığın kötülüklerden kurtulup doğruya ve iyiye yönelmelerinde yardımcı olurken, arkalarında ölümsüz bir fikir sistemi de bırakmışlardır. Bu fikir sisteminde hepsi; *“İlahi sevgiye” dayalı bir “Varlık ve insan sevgisi”, birlik inancı, ilim, varlık sırrını arama ve ahlaki değerleri en ideal bir biçimde sistemleştirmedir.*

Hal böyle olunca bu küçük mukayese bize gerek **Yesevi**'nin ve gerekse diğer yedi mutasavvıfın Türkistan'da başlayan aynı tasavvuf geleneğinin temsilcileri olduklarını, bu geleneklerin Anadolu yakasında **Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal** ile aynıyla devam ettiğini ve böylece her birinin maddeten olmasa bile manen mürid- mürid münasebetinde olduklarını söyleyebiliriz.

Türkistan'da Ahmed Yesevi ile başlayan tasavvuf hareketinin Anadolu'daki yüzlerce temsilcilerinden; *Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal*'daki tezahürlerini **merâtib-i erba'a** hususundaki müşterekleri işaret etmeye çalıştık. **Bu şahsiyetlerin** eserlerinde işlenen fikirlerin ve tasavvufun ana kaynağı, **Kur'an ve Hadislerdir**. Bu açıdan onların kendilerinden önce ve sonra gelen mütefekkir ve mutasavvıf şairlerden farklı fikirler taşımazlar. Ancak “anlatım tarzında”

farklılıklar olabilir. O da “asl” a müteallik değildir. Çünkü hepsinin asıl kaynakları Kur’an ve Hadislerdir.

Ayrıca, bu sekizleri, ‘halkın hocası’ yapan, sadece bu şairleri değildir. Onların en mühim tarafları, fikirlerini yaşadığı asrın ve asırların halk dili ve iki bin beş yüz yıllık bilim dili olan **TÜRKÇESİ** ile en güzel ve en edebi bir şekilde halkın anlayabileceği bir *sehl-i mühteni* üslubuyla Türkçe ile anlatmalarıdır. Onlar gerçek anlamda; “ *bilim dili, halk dili, aşk dili, cennet dili, Tanrı dili, Nebiler dili Türkçemizin Anadolu yakasındaki güvencesi ve eserleriyle yaşatıcılarıdır.*”

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Ede Bâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mah-tumkulu Firaki’nin eserlerinde işlenen fikirlerin ve tasavvufun ana kaynağı, Kur’an ve Hadislerdir. Bu açıdan onların kendilerinden önce ve sonra gelen mütefekkir ve mutasavvıf şairlerden farklı fikirler taşımazlar. Ancak “anlatım tarzında” farklılıklar olabilir. O da “asl” a müteallik değildir. Çünkü hepsinin asıl kaynakları Kur’an ve Hadislerdir.

Bunlar; ilahi aşkı, birlik (*Vahded-i Vücut*), ahlak ve insanlık görüşünü anlatan, bunu yaparken de kendilerine *mecaz ve istiare dilini geliştiren bir ekolün* temsilcileridirler. Bu itibarla, âbide şahsiyetlerimizden özellikle **Hacı Bektaş Veli, Kaygusuz Abdal**’ı çeşitli akım ve ideolojilerin uydusu olarak göstermeye çalışanlardan kurtarmak ilim adamlarının görevidir. **Hacı Bektaş Veli**’yi hep birlikte *bütün bir toplumun “Şahsiyeti”* yapmalıyız. Çünkü O da, yukarıdan beri anlattığımız müşterekler doğrultusunda **Kur’an ve Hadis** kaynaklarından beslenen aynı kültürün insanıdır. Hatta diyebiliriz ki, Sahabe devri ashâbı kadar **Kur’an’a ve Hz. Muhammed’e** bağlıdırlar.

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mah-tumkulu Firaki’nin eserlerinde işlenen fikirlerin ve tasavvufun ana kaynağı, Kur’an ve Hadislerdir. Bu açıdan onların kendilerinden önce ve sonra gelen mütefekkir ve mutasavvıf şairlerden farklı fikirler taşımazlar. Ancak “anlatım tarzında” farklılıklar olabilir. O da “asl” a müteallik değildir. Çünkü hepsinin asıl kaynakları Kur’an ve Hadislerdir.

Bunlar; ilahi aşkı, birlik (*Vahded-i Vücut*), ahlak ve insanlık görüşünü anlatan, bunu yaparken de kendilerine mecaz ve istiare dilini geliştiren bir ekolün temsilcileridirler. Bu itibarla, âbide şahsiyetlerimizden özellikle Hacı Bektaş’ı çeşitli akım ve ideolojilerin uydusu olarak göstermeye çalışanlardan kurtarmak ilim adamlarının görevidir. **Hacı Bektaş Veli**’yi hep birlikte bütün bir toplumun “Şahsiyeti” yapmalıyız. Çünkü O da, yukarıdan beri anlattığımız müşterekler doğrultusunda Kur’an ve Hadis kaynaklarından beslenen aynı kültürün insanıdır.

Ahmed Yesevi, Süleyman Hakîm Ata, Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celâleddin-i Rûmi, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Mahtumkulu Firaki'yi aynı fikrin temsilcileri gösterirken, bunların toplumdaki kabuller dünyalarını da aynı sevgi potası içinde görmek ve değerlendirmek zorundayız. Birlik ve beraberliğin mümessili olan bu yüce kişilerin açık şahsiyetlerini her tür insana iletmek de bizim görevimizdir.

Yukarıdaki tasniflerde de görüldüğü gibi; **Şeriat kapısında**; Ahmed Yesevi'nin zikrettiği on makamdan **dokuzu Hacı Bektaş ve Yunus Emre'de** aynıyla görülmektedir. Yalnız *Hacı Bektaş'ta*; *namaz, oruç, hac, zekât* makamlarını *tek maddede* toplamış buna ilave olarak *helal kazanç, nikah, haram, şefkat ve temizlik* maddelerini zikretmiştir. *Farklı olarak görülen* bu ifadeler **Ahmed Yesevi'nin**, *Emr-i bi'l- ma'ruf- nehy-i ani'l-münker* makamlarında birleştirilmiş olması sebebiyle başkaca bir farklılık düşünülemez.

*Eğriliğin koyasın doğru yola gelesin
Kibr ü kini çıkargil er'den nasib alasin*